

HOOFSTUK EEN

TITEL –EN BEGRIPSVERHELDING, PROBLEEMSTELLING, HIPOTESEFORMULERING, DOELFORMULERING, METODOLOGIESE VERANTWOORDING EN PROGRAMAANKONDIGING

1.1 ORIËNTERENDE PERSPEKTIEF

Tydens die lees van die titel van die navorsingstema, “’n Evaluering van die Universiteit van Pretoria se voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust” kan die volgende vraag as vertrekpunt dien: “Waarom het die Universiteit van Pretoria dit nodig gevind om ‘n voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust te implementeer?” Hierdie vraag kan soos volg beantwoord word:

Volgens die dokument **Raamwerk vir strategiese beplanning, 1993-1997** van die Universiteit van Pretoria (Universiteit van Pretoria, 1993:5-6) vereis die snelle veranderings wat tans in Suid-Afrika plaasvind, dat die Universiteit van Pretoria sy taak en rol in sy interne en eksterne omgewings moet herevalueer. Waar die Universiteit gestig is om hoofsaaklik die geestes-en sosiale wetenskappe aan die Afrikaanstalige gemeenskap te bedien het al hoe meer nie-Afrikaansspreekendes mettertyd ‘n tuiste by die Universiteit gevind. Die dokument **Universiteit van Pretoria. Op Pad na die Nuwe Millennium. 1998-2001** (Universiteit van Pretoria, 1998:6) vind by dié stelling aansluiting deur die volgende uitspraak wat gemaak word: “*Waar die Universiteit van Pretoria tradisioneel gesien is as die tuiste van veral die Afrikaansspreekende blanke studente, het die karakter baie meer multikultureel van aard geword*”.

Die klem behoort in die toekoms gevolglik al meer op vernuwing en herstrukturering geplaas te word, ten einde in die aanvraag na tersiêre opleiding van al die Suid-Afrikaners te voorsien. Een van die hoofkenmerke van die dokument, **Raamwerk vir strategiese beplanning, 1993-1997** is dan ook dat die Universiteit van Pretoria in die toekoms slegs op dié aktiwiteite wil konsentreer wat tot die welvaartskepping en die verhoging van die lewensgehalte van al die inwoners van Suid- en Suider-Afrika sal lei. Ten einde die genoemde vraag verder te beantwoord sal daar vervolgens aandag geskenk word aan veral sekere aspekte van die Universiteit se missiestelling, soos dit blyk uit die bogenoemde dokument se vyfjaarplan (Universiteit van Pretoria, 1993:6-7).

1.1.1 Die missiestelling van die Universiteit van Pretoria

A. Die Universiteit:

- ❖ *“is akademies-wetenskaplik op ’n omvattende terrein werksaam.*
- ❖ *handhaaf ’n waardestelsel wat diskriminasie op grond van ras, geloof en geslag verwerp.*
- ❖ *is toeganklik vir almal wat op grond van akademiese verdienste aan sy toelatingsvereistes voldoen”.*

B. Die Universiteit dien sy eie gemeenskap, die Republiek van Suid-Afrika, die subkontinent van Suider-Afrika en ook die internasionale wetenskap deur:

- ❖ *“opleiding aan te bied met die oog op die voorsiening van hoëvlakmannekrag.*
- ❖ *fundamenteel-wetenskaplike en relevante navorsing te onderneem waardeur nuwe kennis geskep en versprei word.*
- ❖ *gemeenskapsdiens te lewer”(vergelyk paragraaf 1.2).*

C. Die Universiteit streef daarna om langs die weg van uitnemendheid op alle vlakke die intellektuele, kulturele en persoonsontwikkeling van sy studente te bevorder:

- ❖ *“die aanbieding van verrykingsprogramme en -aktiwiteite.*
- ❖ *sowel die ontwikkeling van leierskap as die voorbereiding van die studentekorps vir verantwoordelike burgerskap en betekenisvolle deelname aan die samelewing”.*

D. Die Universiteit wil sy missie uitvoer en die eise van die tyd die hoof bied deur:

- ❖ *“uitnemendheid op alle gebiede doelgerig na te streef.*
- ❖ *vennootskappe en samewerkingsooreenkomste te sluit met die private en openbare sektore, ander universiteite en wetenskaplike instansies asook, die internasionale wetenskaplike gemeenskap.*
- ❖ *sy eie vordering voortdurend te evalueer.*
- ❖ *te verseker dat verworwe kennis toegepas word deur ’n probleemgerigte benadering in opleiding, navorsing en gemeenskapsdiens te implementeer”.*

- **Waar voortaan in hierdie studie na die begrip Universiteit, of die afkorting (UP) verwys word, impliseer dit die Universiteit van Pretoria.**

- **Ter wille van bondigheid sal voortaan in die studie slegs van die manlike vorm van voornaamwoorde gebruik gemaak word. In alle gevalle impliseer dit egter ook die vroulike vorm.**

Ten einde welvaartskepping onder al die nasies in Suid-Afrika te laat plaasvind en sy eie gemeenskap en die res van Suid-Afrika te dien, het die Universiteit van Pretoria 'n gemeenskapsdiensprojek te Eersterust onderneem (vergelyk paragraaf 4.2). Die begrip 'gemeenskapsdiens' word vervolgens belig.

1.2 GEMEENSKAPSDIENSPROJEKTE AAN DIE UNIVERSITEIT VAN PRETORIA

Die Eersterustprojek, was 'n gemeenskapsdiensprojek wat deur die Universiteit van Pretoria geïmplementeer is. Die Universiteit se benadering tot gemeenskapsdiens word nou toegelig. *"Gemeenskapsdiens word beskou as die verrigting van aktiwiteite waarby die verskillende unieke hulpbronne en vermoëns van universiteite tot die beskikking van die publiek gestel word"* (Universiteit van Pretoria, 5 Mei 1994:2). Volgens die **Ordering van Gemeenskapsdiensprojekte** (Universiteit van Pretoria, 1994:2-3) is gemeenskapsdiensprojekte aan die Universiteit van Pretoria projekte wat:

- ◆ Buite die formele take van onderrig en navorsing onderneem word.
- ◆ In die naam van die Universiteit onderneem word.
- ◆ Die kundigheid wat in die Universiteit bestaan, benut.
- ◆ Nie gerig is op die behoeftes van die personeel en studente van die Universiteit nie.

Die volgende nie-formele onderwysaktiwiteite dien as voorbeelde van gemeenskapsdiensprojekte:

- ✓ Akademiese uitreikingsprogramme vir leerders en voornemende studente, wat veral die sekondêre skoolleerders beter toerus vir universiteitsstudies.
- ✓ Verrykingsprogramme vir lede van die gemeenskap.
- ✓ Die fasilitering van studente se betrokkenheid in projekte wat daarop gemik is om die lewenskwaliteit van gemeenskappe waarmee die Universiteit in kontak is, te verbeter.

Volgens die dokument "**Universiteit van Pretoria. Op Pad na die Nuwe Millennium 1998-2001**" (Universiteit van Pretoria, 1998:10) word verskeie suksesvolle programme en stelsels om studente uit die onderwysbenadeelde gemeenskappe te help, die afgelope jare by die Universiteit van Pretoria bedryf. Die belangrikste is die afneem van potensiaaltoetse as alternatiewe toelatingsinstrument vir studente wat nie aan die normale toelatingsvereistes voldoen nie en die instelling van verlengde akademiese programme.

Volgens die voorgenoemde dokument (Universiteit van Pretoria. Op Pad na die Nuwe Millennium 1998-2001, 1998:11) is dit verder onwaarskynlik dat die akademiese standaard en die teleurstellende eksamenuitslae binne die senior sekondêre skoolstelsel, veral in die histories benadeelde skole oor die korttermyn sal verbeter. 'n Toenemende getal van die voornemende en reeds ingeskrewe universiteitsstudente, sal in die toekoms akademiese steun- en ontwikkelingsprogramme benodig ten einde van hulle studies 'n sukses te maak. Hierdie ondersteuning sal aansienlik uitgebrei moet word indien die Universiteit in snel veranderende omstandighede steeds sy hoë akademiese standaard wil bly handhaaf. Steun- en ontwikkelingsprogramme sal gevolglik nog 'n geruime tyd 'n integrale en belangrike deel van hoër onderwys uitmaak weens verhoogde toevloei van onvoldoende voorbereide voornemende studente na hoër onderwysinstansies oor die volgende jare.

Uit onderwysgeledere is daar 'n aandrang dat die hoër onderwysstelsel sensitief moet wees vir die belange en behoeftes van die gemeenskap. Uit die 'Onderwyswitskrif Drie', soos aangehaal in die **"Universiteit van Pretoria. Op Pad na die Nuwe Millennium 1998-2001"** (Universiteit van Pretoria, 1998:13) word bepleit dat die ontwikkelende gemeenskappe deur die kundigheid van inrigtings soos onder meer universiteite, toegerus behoort te word met die vermoë om nasionale behoeftes aan te spreek, eie probleme op te los en te kan deelneem aan die vinnig veranderende en mededingende wêreld. Dié Besprekingsdokument van die Universiteit van Pretoria (Universiteit van Pretoria. Op pad na die nuwe millennium 1998-2001:14) benadruk dat gemeenskapsdiens deur die Universiteit van Pretoria as 'n geleentheid beskou moet word om sy onderrig- en navorsingskundigheid toe te pas, ten einde oplossings te vind vir die vele uitdagings waarvoor die breë Suid-Afrikaanse samelewing tans te staan kom.

Na aanleiding van die voorafgaande paragrawe kan gekonstateer word dat die navorsings- en gemeenskapsdiens wat die Universiteit te Eersterust verrig het, geredelik inpas in die missie wat die Universiteit het ten aansien van sy rol en funksie in die huidige onderwysbestel. Die Universiteit se siening jeens die toelating van die studentekorps in sy geledere, bevestig sy diens en hulptaak aan die gemeenskap en sodoende ook die breër gemeenskap: *"Daar sal nie alleen probeer word om voornemende studente met akademiese potensiaal te identifiseer en te werf nie, maar ook om deur middel van uitreikprogramme leerlinge op skool te help om toegang tot na- sekondêre opleiding te verkry en na verdienste toelating aan die Universiteit van Pretoria te verwerf"* (Universiteit van Pretoria, 1993:8). Die Universiteit se deelname aan gemeenskapsdiensprojekte behoort by te dra tot die kundigheid van bestaande hoëvlak-mensekraghulpbronne, asook om die potensiaal en loopbaanvooruitsigte van studente-in-opleiding te ontwikkel.

1.3 TITEL- EN BEGRIPSVERHELDERING

Ten einde die tema van die onderhawige studie te kan verklaar, naamlik: “‘n Evaluering van die Universiteit van Pretoria se voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust”, is dit noodsaaklik om die titel te belig en die relevante begrippe te omskryf:

1.3.1 Titilverheldering

Die titel van hierdie studietema impliseer dat die suksesvolheid en geslaagdheid, al dan nie, van die Universiteit van Pretoria se voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust geëvalueer gaan word tydens dié studie. Ten einde tot titelverheldering te kan kom, is dit nodig om die kernbegrippe in die studietema kortliks te verhelder.

1.3.2 Identifisering van die kernbegrippe

Die kernbegrippe sluit die volgende in:

- ‘Evaluering’
- ‘Universiteit van Pretoria’
- ‘Voorligtingsverrykingsprogram’
- ‘Eersterust’

1.3.3 Begripsverheldering

‘n Etimologiese-semantiese beskouing is vervolgens nodig om sodoende die titel deur middel van die begripsverklarings te belig. Etimologie dui volgens die “Verklarende Handwoordeboek van die Afrikaanse Taal” (kortweg voortaan HAT genoem) (Odendal *et al*, 1997:204) op die geskiedenis van ‘n woord met aanduiding van sy oorsprong en ontwikkeling in vorm en betekenis. Semantiek dui op die leer van die betekenis van taaluitinge (Odendal *et al*, 1997:907). Vervolgens gaan die relevante begrippe verklaar word:

1.3.3.1 Die begrip ‘evaluering’

‘n *Semantiese skou* op evaluering bring die volgende betekenisne respektiewelik aan die lig. (Du Pré & Eksteen, 1995:90) (Labuschagne & Eksteen, 1993:180) (Odendal *et al*, 1997:205)

‘**valueer**’ (werkwoord)

- “*Skat, takseer, waardeer*”.
- “*Die waarde vasstel of bepaal*”.
- “*Raam, skat, takseer, waardeer*”.

‘**evaluasie**’

- “*Waardebepaling, skatting*”.

Etimologies beskou het die begrip sy oorsprong uit die volgende stamtale:

- Latyn: “**e+valere**”: “*sterk wees, waardebepaling, waardeskating*” (Terblanche & Odendal, 1966:246)
Lae Latyn: “**evaluatio**” (Webster, 1905:516).
Frans: “*to evaluate derives from “evaluation” (middle French to French) and “evaluer” from old French to French, “valuer” (Partridge, 1966:761).*
Engels: “**evaluate**”: (Eksteen, 1997:158) (Kritzinger *et al*, 1986:150) “*Find out, decide, the amount or value of*” (Hornby, 1974:297) “*To fix the value of, to rate, to appraise*” (Webster, 1905:516).

(1) **Sintese**

‘n Studie van die oorsprong van die begrip ‘**valueer**’ dui op ‘n waardebepaling en waardeskating, dit wil sê, om die waarde vas te stel. Die oorkoepelende doelwit van hierdie studie is dan ook ‘n poging om die waarde te probeer bepaal van die uitkomste en dividende van die Universiteit van Pretoria se voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust.

1.3.3.2 Die kategorie ‘**Universiteit van Pretoria**’

(1) **Die begrip ‘universiteit’**

Ten einde die begrip ‘**universiteit**’ te begryp moet dit vervolgens etimologies-semanties toegelig word:

Vanuit ‘**n semantiese beskouing**’ word die volgende betekenis gevind:

Labuschagne & Eksteen (1993:974) en Odendal *et al* (1997:1138) bied dieselfde definisie. Waar sekere woorde verskil is die strekking daarvan dieselfde: “*Inrigting vir gevorderde (naskoolse, tersiêre) studie en navorsing in die kunste en wetenskappe, wat gemagtig is om akademiese grade te verleen*”.

Vanuit 'n *etimologiese beskouing* het die begrip 'universiteit' as oorsprong die Latynse woord "*universitas*" wat die geheel of die wêreld impliseer (Boshoff & Nienaber, 1967:669) (Lewis & Short, 1879:1933) (Partridge, 1966:452) en (Webster, 1905:1577). Weekley (1921:1570) beskryf die universele kenmerk soos volg: "*universitas*", "*whole, the state in general, the world, was also used of a corporation or organized body. Modern sense of "university" being tinged with the idea of universal learning*".

Die woordeboekdefinisies van die begrip 'universiteit' verhelder die volgende betekenis:

Frans: "*universit* ": "*All created things viewed as constituting one system or whole, the whole body of things, or of phenomena*" (Webster, 1905:1577).

Nederlands "*universiteit*": 1) "*algemeenheid* 2) *volledige inrichting voor hoger onderwijs (met ten minste 3 facultaten) academie*" (Kruyskamp, 1961:2144).

Engels: "*university*": "*Colleges, buildings, of an institution for the advancement and dissemination of knowledge, conferring degrees and engaging in academic research, members of such an institution collectively*" (Hornby, 1974:961) en "*a group of faculties providing higher education and empowered to grant academic degree*" (Longmans, 1968:1262).

Die Vakwoordeboek bied die volgende verklaring: "*Institution of higher education, usually with a high reputation in teaching and research. It is a corporate body empowered to award its own degrees. Usually has graduate and professional schools that offer master's and doctoral degrees and an undergraduate division that awards bachelor's degrees. Carries out research activities as well as teaching responsibilities*" (Page & Thomas, 1979:354).

Ter samevatting, betreffende die aanvanklike doel van die universiteit word Louw (1996:83) aangehaal: "*Die oorspronklike studium generale van die Middeleeue was eintlik 'n samekoms (konvokasie) van dosente en studente wat gesamentlik gerig was op die vryheid van onderrig. Mettertyd het die benaming studium generale in onguns verval en is vervang met die naam universitas om die georganiseerde en gekontroleerde assosiasie van dosente en studente te beskryf*".

(2) Die kategorie 'Universiteit van Pretoria'

Soos voorheen onder die begrip 'universiteit' verduidelik is, het dit aanvanklik 'n gesamentlikheid of kollektiwiteit van welke aard ook al aangedui. Eers in die veertiende eeu het dit die spesiale betekenis gekry van 'n inrigting waar 'n groep studente en dosente, 'n eenheid vorm ter beskerming van hulleself.

(2.1) Die ontstaangeskiedenis van die Universiteit van Pretoria

Die Universiteit van Pretoria se ontstaan word terug gevoer tot die jaar 1908, toe die Pretoriase afdeling van die Transvaalse Universiteitskollege (T.U.K.) deur die Transvaalse regering in die lewe geroep is (Argief UP, 1968:1). Soos in paragraaf 1.1 bespreek is, is daar aanvanklik begin met universiteitslesings in die geestes- en sosiale wetenskappe en het die Afrikaanstalige gemeenskap 'n sterk rol in die totstandkoming van die Universiteit gespeel. 'n Universiteit kom kragtens wetgewing tot stand. Die Universiteit van Pretoria kom kragtens die "*Privaatwet op die Universiteit van Pretoria No. 13 van 1930*" tot stand, waarin die T.U.K dan ook opgeneem is (Argief UP, 1968:1). In 1908 was die studentetal 32 studente, drie lektore en vier professore. Teenswoordig bedien die Universiteit van Pretoria 27 000 studente in twaalf fakulteite en 128 departemente (Robinson, 1998:1). In die Universiteit van Pretoria se dokument, "**Op pad na die Nuwe Millennium. 1998-2001**" (Universiteit van Pretoria, 1998:5) word egter vermeld dat tans elf fakulteite bestaan aan die UP en opleiding in 140 akademiese departemente aangebied word.

(2.2) Die oorspronklike en die resente missiestelling deur die Universiteit van Pretoria

Waar aanvanklik net geestes-en sosiale wetenskappe gedoseer is, het die behoefte aan opleiding in die natuurwetenskappe mettertyd al sterker geword. Al hoe meer nie- Afrikaanssprekendes het 'n tuiste by die Universiteit gevind. Tans is ongeveer een vyfde van die studentekorps óf nie- Afrikaanssprekend óf sowel Afrikaans- as Engelssprekend (Universiteit van Pretoria, 1993:5). In paragraaf 1.1 is genoem dat die Universiteit weens snelle veranderings in sy eksterne- en interne omgewings, herstrukturering en verandering moes laat plaasvind. Die gedagte van 'n moderne Universiteit kry gevolglik al meer gestalte. De Beer (1997:85) het die volgende hieroor te sê: "*'n Universiteit word daardeur gekenmerk dat dit 'n sosiale instelling met 'n unieke aard en funksie is. 'n Universiteit vorm egter ook deel van 'n groter sosiale geheel waarin dit in 'n voortdurende wisselwerking met 'n verskeidenheid van ander instellings en sisteme verkeer*". Hy is verder van mening dat die moderne universiteit enersyds universele akademiese waardes en ideale moet nastreef en andersyds, 'n bepaalde taak en rol binne 'n plaaslike maatskaplike bestel moet uitvoer.

Die Universiteit van Pretoria het hom daartoe verbind om nie net die internasionale wetenskap en die Republiek van Suid-Afrika nie, maar om veral sy eie gemeenskap te dien (vergelyk paragraaf 1.1). Laasgenoemde wil die Universiteit bereik deur onder andere gemeenskapsdiens te lewer en opleiding aan te bied met die oog op voorsiening van hoëvlakmannekrag (Universiteit van Pretoria, 1993:6). Louw (1997:41) stel die volgende aangaande gemeenskapsgeoriënteerde universiteite: "*Hierdie universiteite is meer "oop" of egalitaries wat kriteria vir toelating betref: 'n groter soepelheid word toegepas by die evaluering van toelatingskriteria, potensiaaltoetsing word onderneem; krediete word gegee vir naschoolse leerervaringe en werkervaring; ouderdom en volwassenheid word in aanmerking geneem.*

Hierbenewens word oorbruggingsprogramme, verrykingsprogramme, kompenserende programme ingestel om die swak-voorbereide voornemende studente te help om meer effektief in te skakel by die universiteit se akademiese opgawe". Die rol wat die universiteit in die ontwikkeling van die beskawing gespeel het en nog speel, kan moeilik bereken of oorskat word. Smit (1998:12) som die waarde van die universiteit soos volg op: "Ons universiteit is van ons kosbaarste besittings. Daar is wêreldwyd 'n groeiende besef dat universiteite 'n sleutelrol in 'n kennisgedrewe en kennisafhanklike wêreld moet vervul".

(3) Sintese

Die Universiteit van Pretoria het as 'n hoër- of 'n tersiêre opvoedkundige instelling dié belangrike taak opgeneem om nie net die groter Suid-Afrika te dien deur sy kundighede en vaardighede nie, maar om veral sy eie gemeenskap te dien. Tydens die gemeenskapsdiensprojek te Eersterust wat die Universiteit onderneem het, was daar veral met die 'Voorligtingverrykingsprogram' gefokus op dié kandidate wat gepoog het om te kom studeer aan die Universiteit van Pretoria. Hierdie kandidate is dan gedurende die verloop van die program gedurende hul skoolloopbaan voorberei vir die voornemende universiteitstudies.

1.3.3.3 Die kategorie 'Voorligtingsverrykingsprogram'

Ten einde die bogenoemde kategorie vir hierdie studiedoeleindes te definieer, word daar vervolgens aandag geskenk aan die selfstandige woorde waaruit dit saamgestel is, naamlik: 'voorligting' en 'verryking' en 'program'.

(1) Die begrip 'voorligting'

Vanuit 'n *semantiese* oogpunt dui die begrip 'voorligting' volgens Du Pré & Eksteen (1995:438), Labuschagne & Eksteen (1993:1049) en Odendal *et al* (1997:1233) op die volgende:

"Handeling van voor te lig (lig werp op 'n saak), inligting gee, advies, raad en onderrig gee, met die doel om hulp te verleen en kennis sodoende te versprei en te vermeerder".

Die bostaande begrip het sy oorsprong (*etimologie*) uit Nederlands (Terblanche & Odendal, 1966:1258).

"Voorlichting": "voorste lig van byvoorbeeld 'n motorkar, met 'n lig voorgaan, voorligting verskaf, onderrig, inligting verstrek".

Vervolgens is nodig om vanuit Engels die begrip 'voorligting' te belig. In die woordeboeke en literatuur word die volgende twee woorde as vertaling vir die Afrikaanse 'voorligting' aangetref: "Guidance" en "Counselling". 'n Duidelike onderskeid word nie gemaak oor die gebruik van die twee begrippe nie.

Die “International Dictionary of Education” (Page & Thomas, 1979:154) dui die begrip as sinonieme aan: “*Guidance is used in the child guidance sense of child guidance clinics and school psychological services, as a synonym for counselling, and in the context of advising on vocational choice (vocational guidance)*”. Bosman *et al* (1995:610) huldig ook hierdie sienswyse van die begrip ‘**voorligting**’: “*enlightenment, instruction, guidance, counselling, information, education briefing, give guidance*”. Vir die doel van hierdie studie sal die begrip “**Guidance**” hoofsaaklik as die Engelse weergawe van ‘**Voorligting**’ aangewend word. Die begrip “**Counselling**” sal aangewend word vir die verwysing na ‘**Berading**’ (vergelyk bespreking van ‘**berading**’ in paragraaf 1.3.3.3 (3)). Die begrip “**Guidance**” is oorspronklik afgelei van die Gotiese woord “**witan**” (Longmans, 1968:505) (Webster, 1905:565) en (Weekley, 1921:673).

Goties: “**witan**”; “*to know, to indicate, point to show the way*”.

Frans: “**guider**”; “*a person who shows the way to strangers*”.

Italiaans: “**guidare**”; “*one who, or that which, directs another in his conduct or course of life; a director, a regulator*”.

Middel-Engels: “**gyen**” het verander na “**guide**”. Uit “**guide**” het die begrip “**guidance**” ontstaan.

Die voorafgaande impliseer dat die begrip “**guidance**” beteken dat die regte weg of rigting aangewys word. “*To go before or with in order to show the way; to direct the course*” en “*The act or result of guiding*” (Longmans, 1968:505).

(2) Die begrip ‘**Beroepsvoorligting**’

Jacobs *et al* (1988:3) definieer die begrip soos volg: “*Beroepsvoorligting dui op voorligting aan leerlinge wat gerig is op studiemetodiek, beroepskeuse en die toekomstige loopbaanbeplanning en ontwikkeling van die leerders. Dit sluit in selfkennis, onderwyskennis (vakke, vlak van vakke en opleiding) en beroepskennis met die oog op die maak van sinvolle beroepskeuses. Beroepsvoorligting is nie beperk tot die skoolsituasie nie, maar strek ook verder om diegene wat nie meer op skool is nie, van diens te wees*”. Voortaan sal in die studie verwys word na ‘loopbaanvoorligting’ indien beroepsvoorligting geïmpliseer word, aangesien die eersgenoemde term meer omvattend is en laasgenoemde term ook insluit.

(3) Die begrip ‘**berading**’

Die begrip “**counselling**” sal vervolgens aangewend word, waar verwys word na die ‘**berading**’ van die Eersterust-jeugdige. Dié genoemde begrip is oorspronklik afgelei van die Latynse woord “**consilium**”: “*to deliberate, give counsel*” (Partridge, 1966:123). Volgens die “International Dictionary of Education” (Page & Thomas, 1979:89 & 90) word die volgende twee definisies gebied vir “**counselling**”:

1. *"Giving advice to pupils/students on their scholastic development and career patterns or vocational choices.*
2. *"Giving therapy and guidance to pupils/students showing signs of disturbed behavior and stress".*

Die begrip "*counsel(l)or*" beteken die volgende, volgens Page & Thomas (1979:90) "*One who advises students on choice of careers*".

(4) **Sintese**

Tydens die implementering en verloop van die 'Voorligtingsverrykingsprogram' is voorligting aan die jeugdige gebied deur die programaanbieder, ten aansien van vak- en loopbaankeuses, loopbaanbeplanning en -ontwikkeling, studieoriëntering, entrepreneurskapsontwikkeling en selfkennis (vergelyk paragraaf 4.3). Individuele persoonsvoorligting en -berading is ook aan die voornemende UP-kandidate gebied. Die betrokke jeugdige wat deelgeneem het aan die genoemde program het leiding en advies ontvang vir hul toekomstige beroepsloopbane. Hulle het ook berading ontvang van die programaanbieder as geregistreerde opvoedkundige-sielkundige met betrekking tot hul menswees en die spesifieke aangeleenthede wat hul as problematies beleef het in die adolessensie fase waarin hul verkeer het en/of vanuit hul problematiese huislike gesitueerdheid (vergelyk paragraaf 2.9).

(5) **Die begrip 'kultuur'**

Die voornemende UP-kandidate as Eersterust-jeugdige, is deel van die groter Suid-Afrikaanse multikulturele samelewing. Die programaanbieder van die 'Voorligtingsverrykingsprogram' het met inagneming van die Eersterust-jeugdige se kulturele agtergrond, multikulturele voorligting aan die voornemende UP-kandidate aangebied. Die navorser gaan poog om hierdie studie vanuit 'n multikulturele paradigma te beskryf, ten einde in voeling te wees met die Eersterust-jeugdige se gesitueerdheid (vergelyk paragraaf 3.3.1.1). Ten einde die begrip multikulturele voorligting te begryp word die begrip kultuur ten aanvang van nader beskou. Aldus die HAT Verklarende Woordeboek (Odendaal *et al*, 1997:592) word kultuur soos volg gedefinieer: "*Kultuur is afkomstig van die Latynse "cultura" of "colere" wat wys op bewerk (van grond). Kultuur beteken "die ganse geestelike besitting van 'n volk of ander groep (ering) op elke terrein: geesteslewe, beskawingstoestand*".

(6) **Die begrip 'multikultureel'**

Voordat 'n gemeenskap as kultureel pluralisties of multikulturalisties beskou kan word, moet aan die volgende vier vereistes voldoen word (Appleton in Goodey, soos aangehaal deur Kriegler in UP-Dosent (1994:33) a). "*Die bestaan van verskillende kultuurgroepe*", b). "*Die groepe moet deel wees van 'n*

gemeenskaplike bestel”, c). “‘n *Strewe na kontinuïteit van die diversiteit*” en d). “*Relatiewe pariteit tussen die groepe*”.

(7) Die begrip ‘Multikulturele voorligting’

Volgens Axelson (1993:11-12) is alle voorligting in sommige opsigte multikultureel, of te wel, dan ten minste kruiskultureel. Hy is verder van mening dat multikulturele voorligting die verskillende kulturele omgewings, pertinente teorieë, tegnieke en praktyke van voorligting omvat. Gillis (1996:175) konstateer dat die fokus in kruiskulturele terapie is om nie noodwendig ‘n persoon van ‘n spesifieke kulturele groep te help nie, maar om mense met probleme, wat toevallig tot só ‘n groep behoort, te help. Axelson (1993:13) bied die volgende definisie van multikulturele voorligting: “*Multicultural counseling is defined as the interface between counselor and client that takes the personal dynamics of the counselor and client into consideration alongside the emerging, changing and/or static configurations that might be identified in the cultures of counselor and client*” (vergelyk paragraaf 3.3.1.1).

(8) Sintese

Die ‘Voorligtingsverrykingsprogram’ te Eersterust, wat as ‘n gemeenskapsdiensprojek geïmplementeer was, het multikulturele voorligting en berading geïmpliseer. Hierdie stelling word gemaak aangesien die programaanbieder transkultureel, interkultureel en kruiskultureel tydens die programaanbieding te werk gegaan het. Die programaanbieder as hulpverlener was afkomstig vanuit ‘n minderheidsgroep en het gepoog om hulp te bied aan die Eersterust-jeugdige en ‘n beter verstandhouding onderling uiteindelik te bereik.

(9) Die begrip ‘verryking’

Die woordeboekdefinisies bied respektiewelik die volgende *semantiese skou* (Du Pré & Eksteen, 1995:438) (Labuschagne & Eksteen, 1993:1012) (Odendal *et al*, 1997:1187 & 1188):

- ‘*Verryk*’ (werkwoord)

- 1) “*Ryker maak of word; baie geld verdien*”, “*Vermeerder; toevoeg aan; tot voordeel, heil wees*”, “*Ryk maak of word, sy kennis vermeerder of aanvul*” en “*Aanvulling, vermeerdering*”
- 2) “*Op die een of ander wyse verbeter*”.

Etimologies beskou het die begrip ‘verryking’ as oorsprong die Nederlandse woord “*verrijken*”. Dié genoemde begrip impliseer om meer kennis op te doen en innerlik ryker te maak (Kruyskamp, 1961:2226). Vanuit Engels kan die volgende definisies dien as definiëring van die begrip ‘verryking’

(Bosman *et al.*, 1995:586) (Eksteen, 1997:625) (Kritizinger *et al.*, 1986:588) (Longmans, 1968:366) (Webster, 1905:495):

- **'verryk'**: enrich: "*increase one's knowledge, to enrich the mind, to improve the quality of, to make a valuable addition to*".
- **'verryking'**: "*enrichment: the act of making rich, or that which enriches, increase of value by improvements, embellishment; enriching*".

(10) Sintese

Verryking sal in dié studie beskou word as persoonsoptimalisering. In die studie sal gepoog word om die Eersterust-jeugdige wat deelgeneem het aan die program, se persoonsmoontlikhede deur voorligting en berading tot optimale selfverwerklikingsniveau in oorleg met die verwerklikingsgeleenthede te ontgin en te ontwikkel aan die hand van gepaste gestandaardiseerde- en ongestandaardiseerde persoons- en loopbaanverkenningmedia (vergelyk paragraaf 2.4.2).

(11) Die begrip 'program'

Die HAT (Odendal *et al.*, 1997:822) gee die volgende woorde as woordeboekbetekenisse aan die woord **'program'**: "*Geskryf waarin werksaamhede wat volgens 'n bepaalde plan verrig sal word, opgesom word; werksplan*" en "*Plan waarvolgens iets aangepak, uitgevoer word*". Die Groot Afrikaanse Sinoniemwoordeboek (Du Pré & Eksteen, 1995:271) gee die volgende betekenisse vir **'program'**: "*Beginselverklaring, beleidsprogram, beleidsuiteensetting, werklys en werkuiteensetting*". Die woord **'program'** is afgelei uit die volgende stamtale, volgens Hornby (1974:678), Kruyskamp *et al.* (1961:1585), Lewis & Short (1879:1460), Longmans (1968:931), Partridge (1966:265), Terblanche & Odendal (1966:812), Webster (1905:1145) en Weekley (1921:1154)

Laat Latyn: **"programma"**, "*a proclamation*", "*an edict*".

Grieks: **"prographiein"**: saamgestel uit **"pro"** (vooraf) + **"graphiein"** (skryf) "*to write before a public notice*".

Germaans: **"programma"**: wat onder meer beteken skriftelike skema of plan.

Frans: **"programme"**: "*That which is written or printed as a public notice or advertisement, a scheme, a prospectus*."

(12) **Die begrip ‘verrykingsprogram’**

Die bogenoemde begrip word soos volg gedefinieer deur die “International Dictionary of Education” en vry vertaal deur die navorser (Page & Thomas, 1979:122):

1. “‘n Program wat ontwerp is om te kompenseer vir kulturele deprivasie en dit mag moontlik ‘n soort remediërende program wees”.
2. “‘n Verlengstuk van die kurrikulum om die bekwame studente van addisionele opvoeding te voorsien”.
3. “Vir begaafde kinders ekstra stimulerende werk te bied”.
4. “Die stuur van die begaafde kinders om buite die klaskamer te leer, hetsy met projekte of in ‘n biblioteek”.
5. “Na-uurse uitstappies na konserte, uitstappies en buite-kurrikulêre klubs”.
6. “Die stuur van begaafde kinders na konferensies en somerkampe”.

Vir die doel van hierdie studie sal die eersgenoemde definisie wat dui op ‘n program ter wille van kulturele deprivasie, meer gewig dra.

(13) **Die kategorie ‘Voorligtingsverrykingsprogram’**

Na aanleiding van die voorafgaande titelverklarings kan gestel word dat tydens die studie gepoog sal word om aan die hand van ‘n werkplan (van aksie) sekere riglyne te stel, ten aansien van die voorligtingsituasie. Voorafgaande impliseer dat die werkplan kennisverbreding, kennisvermeerdering en ‘n algehele toename van geestesgesondheid behoort te laat plaasvind. Hierdie spesifieke program sal veral gefokus wees op ‘n gemeenskap soos Eersterust, wat as gevolg van die politieke verlede in Suid-Afrika gedepriveerd is deur onvoldoende onderwys- en voorligtingsituasies. Die maatskaplike probleme in Eersterust dra ook by tot tendense soos werkloosheid en armoede.

Die ‘Voorligtingsverrykingsprogram’ van die Universiteit van Pretoria het met inagneming van die verlede, planmatig gepoog om voorligting en berading te bied aan die Eersterust-jeugdiges, sodat geleenthede soos tersiêre opleiding aan ‘n universiteit soos aan UP, behaal kan word. Sodoende dra die betrokke voorligtingsverrykingsprogram by tot waardetoevoeging ten aansien van die opleiding en lewensgeleenthede vir die Eersterust-jeugdiges. Die betrokke program het ook gepoog om die betrokke jeugdiges innerlik te verryk en meer lewensvaardige mense te maak en sodoende by te dra tot die toename aan geestesgesondheid in die groter Suid-Afrika (vergelyk Hoofstukke Twee, Drie en Vier).

1.3.3.4 'Eersterust'

(1) Die begrip 'Eersterust'

Eersterust is volgens Van der Walt (1966:32-33) sowat 12 kilometer noord-oos van die middestad van Pretoria geleë. Dié betrokke woongebied vir die Bruinmense, het sy bestaan omstreeks 1905 gehad, toe die destydse eienaar van 'n plaas digby Pretoria 'n deel van sy grond in woonerwe verdeel en te koop aangebied het. Die erwe was egter hoofsaaklik deur swartmense aangekoop. Gedurende 1958 is 'n gedeelte van die betrokke plaas (Derdepoort nommer 469) as 'n groepsgebied vir die Bruinmense van Pretoria geproklameer (Van der Walt, 1966:31).

Die presiese herkoms en oorsprong van die naam 'Eersterust' is onbekend en volgens Van der Walt (1966:32-33) blyk daar drie moontlike verklarings te wees:

- 1) Die destydse eienaar wat die betrokke plaas in erwe verdeel en te koop aangebied het, se dogter het verklaar dat haar vader 'n idealis was. Hy het in die ontwikkeling van die woonbuurt die moontlikheid ingesien om 'n eerste rusplek aan "die afstammeling van die slawe" te bied ("the decendants of the slaves").
- 2) Onder die Eersterust-inwoners word aanvaar dat die betrokke plek waar die woonbuurt aangelê is, die eerste rusplek was vir die poskoetse wat tussen Pretoria en Lydenburg diens gedoen het aan die einde van die vorige eeu. Vandaar die naam "Eerste Rust" volgens die Eersterust-inwoners.
- 3) Sommige inwoners meen dat tydens die Driejarige-oorlog, die Republikeinse magte uit Pretoria gewyk het tydens die Britse inval. Hulle het dan by die plek waar Eersterust aangelê is, versamel en gerus, voordat hulle die stryd verder gevoer het.

1.4 PROBLEEMSTELLING (VRAAGSTELLING)

Volgens die dokument "Universteit van Pretoria. Op pad na die Nuwe Millennium 1998-2001" (Universiteit van Pretoria, 1998:11) is dit onwaarskynlik dat die akademiese standaarde en die teleurstellende eksamenuitslae binne die senior sekondêre skoolstelsel en veral binne die histories benadeelde skole oor die korttermyn sal verbeter. Dié dokument stel dit verder dat 'n toenemende getal van die voornemende en reeds ingeskrewe universiteitstudente gevolglik in die toekoms aangewese sal wees op akademiese steun- en ontwikkelingsprogramme, ten einde van hul studies 'n sukses te maak. Die Universiteit van Pretoria het ook onderneem om gemeenskapsdiens te lewer (vergelyk paragraaf 1.2)

om sodoende 'n bydrae te lewer tot die opleiding en uiteindelijke welvaartskepping van almal in Suid-Afrika, maar veral van sy naby geleë gemeenskappe soos Eersterust. Toe die skoolhoof van Eersterust Sekondêr Nommer Een, die Universiteit van Pretoria versoek het om by sy skool betrokke te raak met die doel om gunstiger matriekuitslae (die grade-stelsel het nog nie bestaan tydens die implementering van die 'Voorligtingsverrykingsprogram' nie en voortaan sal daar in die studie na die standerstelsel verwys word) en akademiese prestasie te verkry met die oog op na- skoolse studies, het die Universiteit hierdie as 'n gulde geleentheid vir gemeenskapsdienshulpverlening gesien (vergelyk paragraaf 4.2).

Die motivering vir die oorhoofse Eersterustverrykingsprojek was die akademiese prestasie van die studente uit Eersterust aan die Universiteit van Pretoria of aan enige na-skoolse opleidingsinstansie. Die Eersterustprojek se doelwit was om aan voornemende UP-kandidate hulp te verleen in bepaalde vakke waarin probleme ondervind is en ook aan die onderwysers bystand te verleen. Dié genoemde onderwysprogram is aangevul deur 'n uitgebreide skoolvoorligtingsprogram. Hierdie program is geïmplementeer met die oog daarop om die voornemende UP-kandidate van hulp te wees om verantwoorde vakkeuses en studierigtingskeuses te maak, in oorleg met die leerders se aanleg en belangstelling. Op dié wyse word potensiële studente al op skoolvlak geïdentifiseer en voorberei vir tersiêre onderrig (vergelyk paragraaf 4.2). Hierdie Eersterustprojek het oor 'n tydperk van agt jaar verloop en aangesien daar 'n evaluering ('n waardeskatting of waardebeplanning) behoort plaas te vind (vergelyk paragraaf 1.3.3.1) van die invloed van die bemoeienies met die betrokke onderwys-, politieke- en sosiaal benadeelde gemeenskap, kan die oorkoepelende vraag gevolglik geformuleer word:

“Het die Eersterustprojek en veral die ‘Voorligtingsverrykingsprogram’ as ‘n gemeenskapsdiensprojek van die Universiteit van Pretoria, daarin geslaag om langtermynondersteuning en inferensie aan die Eersterust-jeugdige te bied, ten aansien van die voorbereiding vir suksesvolle akademiese sukses in tersiêre studies en om dus hul loopbane en lewenskwaliteit te bevorder?”

Die volgende verfynde vraagstellings vloei noodwendig uit die probleemstelling:

1.4.1 Eerste probleemstelling

Watter besondere voorligtingsbehoefte bestaan by die betrokke Eersterust-jeugdige? (vergelyk Hoofstuk Drie).

1.4.2 Tweede probleemstelling

Watter besondere voorligtingsprogram blyk die mees gepaste te wees, in ag genome die Eersterust-jeugdige se besondere voorligtingsbehoefte? (vergelyk Hoofstuk Vier).

1.4.3 Derde probleemstelling

Watter voordele het die Universiteit van Pretoria se besondere voorligtingsverrykingsprogram te Eersterust vir dié betrokke jeugdige ingehou? (vergelyk Hoofstukke Vier en Vyf).

1.5 HIPOTESE FORMULERING (voorlopige antwoordgewing)

Volgens Babbie (1998:52) kan 'n hipotese soos volg gedefinieer word: "*Hypotheses are specified expectations about empirical reality, derived from propositions*". Dunlap (in Babbie, 1998:56) brei verder uit: "*A hypothesis is the basic statement that is tested in research*". Doley (in Landman *et al.*, 1987:48) vind aansluiting by bogenoemde stellings en bied die volgende definisie: "*'n Hipotese is 'n toetsbare aanname wat einlik 'n vooropgestelde antwoord op 'n probleem is wat oproep tot die verantwoordbare en verantwoordelike aanwending van doeltreffende navorsingsprosedures*".

In die lig van die bostaande definisies en die voorafgaande probleemstelling, gaan hierdie studie poog om aan die hand van doeltreffende navorsing aan te dui dat die 'Voorligtingsverrykingsprogram' wel die voorligtingsbehoefte en loopbaanoriënteringsbehoefte van die Eersterust-jeugdige aanspreek op 'n wetenskaplik-verantwoordbare wyse. Hierdie betrokke jeugdige bevind hulle in 'n gemeenskap soos Eersterust, waar daar ongunstige gemeenskapstendense en maatskaplike probleme presenteer en die onderwys- en voorligtingsituasie tot in die onlangse verlede hul toekomsdrome verydel het. Sodoende kan hierdie genoemde jeugdige deur die hulpverlening van die 'Voorligtingsverrykingsprogram, voorberei word vir die wêreld van tersiêre opleiding en -opvoeding en om sodoende bemagtig te wees vir die veeleisende wêreld van werk. Hierdie poging van die aanbieder van die 'Voorligtingsverrykingsprogram' was egter net moontlik in vennootskapverband om 'n substantiewe program tesame te laat vorm aanneem.

1.5.1 Eerste hipotese

Die voorligtingsbehoefte van die Eersterust-jeugdige is in ooreenstemming met die oorkoepelende loopbaanvoorligting- en beradingsdoel, naamlik om elke persoon tot sinvolle en optimale selforiëntering in hul loopbaanlewe, loopbaankeuse en loopbaanbeoefening te begelei. Hierdie onderwys en voorligtingsbehoefte figureer en bestaan by die jeugdige en behoort gevolglik aangespreek te word (vergelyk Hoofstuk Drie).

1.5.2 Tweede hipotese

Die 'Voorligtingsverrykingsprogram' blyk die mees geskikte program te wees, aangesien dit 'n geïntegreerde benadering bied wat al die besondere voorligtings- en beradingsbehoefte van die Eersterust-jeugdige toereikend kan aanspreek soos wat dit presenteer (vergelyk Hoofstuk Vier).

1.5.3 Derde hipotese

Aangesien daar gepoog is om die betrokke Eersterust-jeugdige se voorligtings- en beradingsbehoefte optimaal deur die wetenskaplik-verantwoorde voorligtingsverrykingsprogram aan te spreek, dien dit tot steungewing en ter voorbereiding vir verbeterde toetrede tot en om kwaliteit na-skoolse opleiding te verseker. Sodoende behoort die betrokke jeugdige beter voorbereid te wees vir die snel veranderende en kompeterende wêreld van werk (vergelyk Hoofstukke Vier en Vyf).

1.6 DOEL MET DIE STUDIE

Die doel met die studie, soos blyk uit die titel, is om die 'Voorligtingsverrykingsprogram' van die Universiteit van Pretoria op 'n wetenskaplike en verantwoorde wyse te evalueer. Sodoende kan bepaal word of die gestelde doelwitte bereik is en of waardetoevoeging plaasgevind het tydens en na afloop van die program in die betrokke Eersterust-jeugdige se lewens.

Die doelwitte van hierdie studie kan soos volg gedefinieer word:

- *Eerstens:* Ten einde die bogenoemde oorkoepelende doel te bereik, gaan gepoog word om eerstens 'n profiel saam te stel van die Eersterust-jeugdige, ten einde te bepaal wat sy herkoms en sosio-politiese en sosio-ekonomiese agtergrond behels, maar ook die samelewingstendense en maatskaplike probleme wat verhoed dat hy sy volle persoonsmoontlikhede kan aktualiseer (vergelyk Hoofstuk Twee).
- *Tweedens:* Die onderwys en voorligtingsituasie van die Bruinjeugdige moet bespreek word vanuit 'n verlede perspektief, maar ook vanuit 'n hede perspektief, met multikulturalisme as fokus en met 'n volledige skou op die resente onderwys- en opleidingsdokumente as rigtingaanduiders vir die hede en vir die toekoms. Sodoende word hierdie Bruinjeugdige se unieke behoeftes ontgin en bepaal (vergelyk Hoofstuk Drie).

- *Derdens:* 'n Verdere en belangrike doelwit is om die 'Voorligtingsverrykingsprogram' aan te bied in terme van die rede vir die ontstaan en die rasionaal daarvan, die doelstellings, teikengroepe en die metodes wat aangewend is, te belig. Van belang is egter ook om die verloop en die inhoude van die program uit te lig, maar ook die uitkomst van die program uit te wys (vergelyk Hoofstuk Vier).
- *Vierdens:* Die bepaling van die suksesvolheid van die genoemde program, al dan nie, is 'n verdere doelwit, want sodoende kan 'n bepaling gemaak word van die waardetoevoeging en die rendemente van so 'n program en die waarde daarvan op die betrokke jeugdige se lewens. 'n Bepaling behoort egter ook gemaak te word oor die ongunstige aspekte wat uit die program voortvloei het en watter rol hierdie aspekte op die jeugdige se lewens uitgeoefen het (vergelyk Hoofstuk Vyf).
- *Vyfdens:* 'n Laaste doelwit is om 'n bydrae te lewer tot gemeenskapsdiens aan die Bruinjeugdige en die Universiteit van Pretoria, ten einde voorstelle te maak vir die programbevordering van soortgelyke en toekomstige voorligtingsverrykingsprogramme (vergelyk Hoofstuk Ses).

1.7 METODOLOGIESE VERANTWOORDING

1.7.1 Inleidend

Ten einde die begrip '**metodologie**' beter te verstaan, blyk die nodigheid om vanuit 'n etimologies-semantiese skou daarna te kyk. Volgens Landman (1980:5) beteken '**metode**' in Grieks ("*meta*" + "*hodos*") "*methodos*", die weg waarlangs. In Engels word metode as "*method, plan, manner, procedure, system*" aangedui volgens Bosman *et al* (1995:320). Volgens die HAT (Odendal *et al*, 1997:661) beteken '**metode**' die volgende:

- "*n Vaste, weldeurdagte manier waarop te werk gegaan word om 'n bepaalde doel te bereik*".
- "*Prosedure wat gevolg word in die uitvoering van 'n taakplanmatigheid, ordelikheid, sisteem*".

Babbie (1998:18) is van mening dat metodologie 'n subarea/veld van epistemologie is. Epistemologie is volgens hom die wetenskap van kennis ("*...the science of knowing*") en metodologie is die wetenskap om uit te vind, of om tot kennis te kom ("*...might be called the science of finding out*"). Metodologie is dus die wetenskap van metodes en volgens Landman (1980:5) moet die wetenskaplike ondersoeker van 'n toepaslike metode (weg) gebruik maak wat die werklikheidsaspek wat hy wil ondersoek toeganklik vir hom sal maak. Volgens Mouton en Marais (1991:196) impliseer wetenskapbeoefening in die

Die navorser sal tydens die ondersoek en blootlegging van die studietema egter van meer as een metode gebruik maak, ten einde tot metodologiese verantwoording te kom (vegelyk paragraaf 5.2.3). Deur van verskeie metodes gebruik te maak, kan daar gewaak word teen metode-monisme, dit wil sê teen die verabsoluttering van een enkele navorsingmetode (Jacobs *et al*, 1992:16). Mouton en Marais (1991:196) is van mening dat die kwaliteit van die navorsingsbevindings afhanklik is van die metodologie wat gevolg is. Gevolglik moet die navorser volledig verslag doen oor hoe die navorsing beplan, gestruktureer en uitgevoer is en sodoende aan die eise van wetenskaplikheid voldoen.

1.7.2 Metode

Die metodes ter sprake vir gebruik in die ondersoek is vervolgens saamgevat in Tabel 1.1:

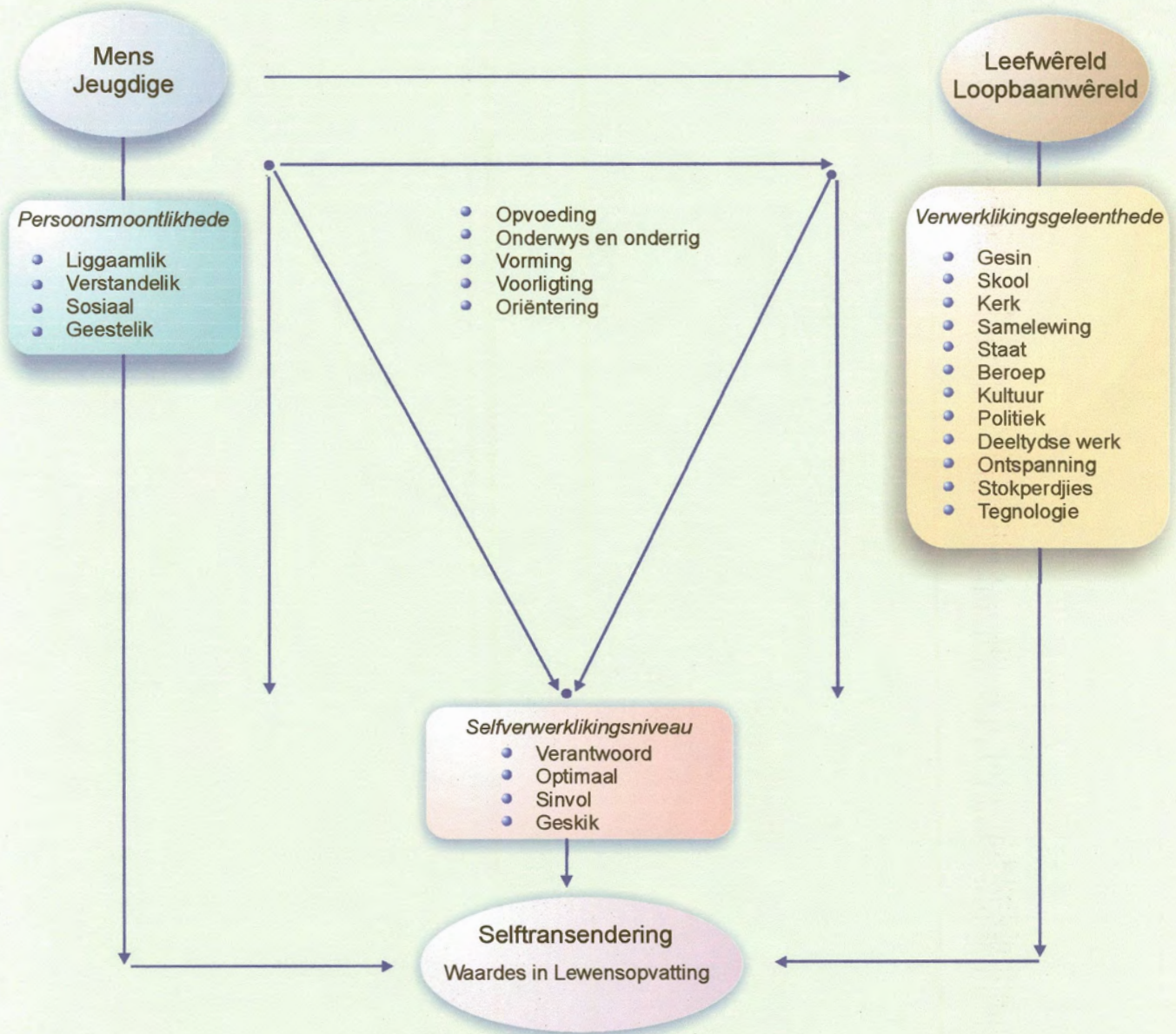

Tabel 1.1: Die Metodologiese verantwoording van die studie

Die Fenomenologiese metode	Segswaarde vir hierdie studie
<p>Die begrip ‘fenomenologie’ aldus Van Rensburg en Landman (in Landman <i>et al</i> 1987:15-16) is afgelei van die woord “fenomeen” of verskynsel. Die herkoms is vanuit Grieks (“<i>phainomenon</i>”) wat beteken “<i>ek spreek, ek laat hoor</i>”. Die “ek” in dié geval dui op die werklikheid. Die Fenomenologie is die metode of weg wat die ondersoeker volg om die wesenskenmerke van ‘n bepaalde verskynsel (fenomeen) deur bewuste indink en bewuste verbeelding te ontdek, te verwoord, tot spreke te bring soos dit in homself werklik is. Fenomenologie is gevolglik die uitspraak van die essensies van ‘n saak: essensies word sigbaar gemaak.</p>	<p>Die fenomenologie as metode is bruikbaar in die studie om die volgende redes:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Die leefwêreldlike loopbaanoriënteringwerklikheid van die Eersterust-jeugdige word as vertrekpunt geneem. • Die fenomenologie leen hom tot doelbewuste kritiese en sistematiese ondersoek na die essensies- en sinsopenbaring van die voorligtingsprogram ten behoeve van die Eersterust-jeugdige. • Die fenomenologie is antropologies, pedagogies-verantwoord en vanuit ‘n loopbaanoriënterings-perspektief is die fenomenologie ook lewensvatbaar en dus lewens- en arbeidsopvatlik toelaatbaar (Jacobs (red), 1988:15). Die ‘Voorligtings-verrykingsprogram’ word geëvalueer in die lig van die lewens- en arbeidsopvatlike toelaatbaarheid daarvan. • ‘n ‘Voorligtingsverrykingsprogram’ word makro- en mikrostruktureel deur kategorieë en essensies voorgestel.

614306402
 115698944

DIE VOORLIGTINGSPROGRAM

Figuur 2.1 'n Profiel van die persoon en die verwerklikingsgeleenthede vir die Eersterust-jeugdige.

Die Triadiese metode	Segswaarde vir hierdie studie
<p>Volgens Gerber (in Jacobs <i>et al</i>, 1992:21) toon wetenskaplike denke 'n triadiese struktuur. Sodoende is daar voortdurend 'n beweging, voortgang of aktiwiteit in die wetenskaplike denke of –gebeure. 'n Triadiese benadering veronderstel vanaf 'n stelling of tese, 'n niveauperheffende gebeure tot by die sintese (Jacobs (red.), 1988:15).</p> <p>(vergelyk Figuur 1.1)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Die loopbaanoriënteringswerklikheid dien as oorsprong (eerste tese) en moontlikheidsvoorwaarde vir die loopbaanonderwysessensies (tweede tese). • Die loopbaanoriënteringswerklikheid (eerste tese) en loopbaanonderwysessensies (tweede tese) gaan gesamentlik oor in die sintese, naamlik, die voorligtingsverrykingsprogram. • Die loopbaanoriënteringswerklikheid (eerste tese) as moontlikheidsvoorwaarde vir niveauperheffing, die loopbaanonderwysessensies (tweede tese) het tot gevolg 'n voorligtingsverrykingsprogram as sintese of uitkoms.

Die Hermeneutiese metode	Segswaarde vir hierdie studie
<p>Hierdie metode impliseer dat daar spesifiek gevra word na die sin (betekenis) van die problematiek waaroor die studie handel. Die hermeneutiese vraag lui: "<i>Waartoe dien dit...?</i>" en veronderstel wat die doel en sin van die studie is. As dié vraag dus gevra word, word daar hermeneuties te werk gegaan. Die beantwoording van die "waartoe-dien vraag" kan slegs geskied indien intensiewe literatuurstudie gedoen word (Landman, 1985:60).</p>	<p>Hermeneutiek word dus aangewend om tot begryping te kom en poog om perspektief rakende die verskynsel te bring en dit uit te lê. Nadat die 'Voorligtingsverrykingsessensies fenomenologies aan die lig gebring is, word die hermeneutiese vraag gestel, naamlik: "Waartoe dien hierdie voorligtingsverrykingsessensies wat aan die lig gebring is?" Vervolgens kan daar hermeneuties gevra word:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Wat is die sin en doel van 'n wetenskaplik-verantwoorde voorligtingsverrykingsprogram? ▪ Wat beteken voorafgaande vir voorligting? ▪ Watter perspektief bring die voorafgaande ten opsigte van die voorligtingsverrykingswerklikheid? <p>'n Sinvolle oorkoepelende hermeneutiese vraag wat in hierdie studie gevra moet word is: "Wat is die sin en doel van die voorligtingsverrykingsprogram deur die Universiteit van Pretoria te Eersterust?."</p>

Effektiewe literatuurstudie en kritiese teksstudie	Segswaarde vir hierdie studie
<p>“Literatuurstudie is ‘n fundamentele deel van alle navorsing, vorm die basis daarvan en is ‘n sinvolle wyse om op die voorpunt en in die brandpunt van die navorsing te kom” (Landman, 1980:33). Landman konstateer verder dat wanneer gepraat word van effektiewe literatuurstudie, beteken “effektief” eintlik “fenomenologies goedgekeur” (Landman, 1980:37). Kritiese teksstudie moet egter ook ter ondersteuning van die effektiewe literatuurstudie gedoen word, aldus Jacobs in (Jacobs (red.), 1988:16)</p>	<p>Die navorser het ‘n uitgebreide literatuurstudie ondersoek onderneem vanuit primêre en sekondêre bronne, ten einde hierdie navorsing in die groter raamwerk van wetenskaplike kennis te plaas en om verslag te lewer oor navorsing wat in die verlede en tans oor hierdie spesifieke navorsingsveld onderneem is (vergelyk Babbie, 1998:A17). Die navorser gaan deurgaans poog om deur relevante literatuur die studietema en noodsaaklike essensies met die fenomenologiese denkwysse te belig, bestudeer en evalueer.</p> <p>Die doelwit van die literatuurstudie en die teksstudie is om navorsing wat oor voorligtingverrykingsprogramme en navorsing wat oor die Bruinjeugdige en spesifiek oor die Eersterust-jeugdige gedoen is, krities te analiseer en te evalueer. Laasgenoemde aksie is gedoen om telkens die fenomeen en dus die boodskap van elke betrokke skrywer bloot te lê, te verneem en uiteindelik te interpreteer tot ‘n unieke sintese van voorligtingverrykingsprogramme ten behoeve van die Eersterust-jeugdige.</p>

Veldstudiemetode	Segswaarde vir hierdie studie
<p>Ten einde eerstehandse inligting aangaande 'n spesifieke navorsingsterrein te bekom, moet die navorsers die sogenaamde veld betree waar die gebeure sigbaar afspeel (Landman, 1980:280). Soos dit blyk uit die "Eersterustprojek Voorligtingsverrykingsprogram Jaarverslag" (Malan, 1995:2) asook uit Jacobs (1988:17) dat die voorligtings- en beradingsgebeure onder meer bestudeer kan word deur observasie, intuïsie en bepaalde tegnieke soos verslaggewing/skrywing, psigometriese assessering (persoonsverkenning en loopbaanbeplanning), lewensvaardighede ontwikkeling, die hou van oueraande, loopbaanskoue, entrepreneursskapsontwikkeling en die voer van individuele onderhoude.</p>	<p>Die volgende onderhoude is deur die <i>programaanbieder</i> gevoer:</p> <ul style="list-style-type: none"> # leerders: standers 7, 8, 9 en 10 (grade 9,10,11,12) # ouers # voorligtingonderwysers <p>Die volgende semi-gestruktureerde onderhoude is deur die <i>navorsers</i> gevoer:</p> <ul style="list-style-type: none"> i. Mevrouw Henda Van der Merwe, Maatskaplike werker te Kinder- en Gesinsorgvereniging te Eersterust. ii. Meneer Johan Du Rand, Nasionale partyleier te Eersterust en tans lid van die Uitvoerende komitee, Stadsraad van Pretoria. Hy is al twintig jaar 'n inwoner in Eersterust. iii. Doktor HJ Schutte, 'n Eerwaarde in die Lutherse kerk en sewentien jaar woonagtig in Eersterust. <p>Die titel van die navorsing het telkens as uitgangspunt gedien tydens die onderhoudvoering. Die vrae wat gestel was aan dié betrokke persone was daarop gerig om die titel te verhelder en die studie te rig. 'n Poging was aangewend om nie-leidende vrae aan die persone te vra nie (vergelyk Bylaag A).</p>

1.8 TERUGSKOU, PROGRAMAANKONDIGING EN HOOFSTUK-INDELING

1.8.1 Terugskou

In Hoofstuk Een het die navorsers gepoog om die onderwerp van die studie te begryp. Gevolglik is die titel en belangrike begrippe verhelder en is die probleemstelling, hipoteseformulering, doelformulering en metodologiese verantwoording aangebied.

1.8.2 Programaankondiging en Hoofstukindeling

In die verloop van dié studie sal onderskeidelik aandag geskenk word aan die volgende:

◆ **Hoofstuk Twee**

In Hoofstuk Twee word die agtergrondgeskiedenis van die Bruinjeugdiges te Eersterust bespreek naamlik, hulle herkoms, die ontwikkelingsfase waarin hulle verkeer, hulle sosio-politiese en – ekonomiese gesitueerdheid, hulle algemene en spesifieke behoeftes en laastens die samelewingstendense en maatskaplike probleme wat 'n invloed uitoefen op die Eersterust samelewing en die Eersterust-jeugdige as sodanig.

◆ **Hoofstuk Drie**

Die Onderwys- en voorligtingsituasie van die Bruinjeugdige word in hierdie hoofstuk toegelig vanuit die verlede sowel as die hede. Die huidige onderwys- en voorligtingsituasie word veral beskryf vanuit multikulturalisme en resente dokumente wat as rigtingaanduiders dien.

◆ **Hoofstuk Vier**

'n Voorligtingsverrykingsprogram as diens aan voornemende Eersterust-universiteitkandidate word beskryf ten aansien van die inhoud en die verloop daarvan.

◆ **Hoofstuk Vyf**

Die wetenskaplike navorsingsmetodes wat gevolg is tydens die navorsing word bespreek. Die uitkoms van die 'Voorligtingsverrykingsprogram' word na afloop daarvan bepaal en die redes vir terminering van die Eersterustprojek word aangebied.

◆ **Hoofstuk Ses**

Die belangrikste bevindings van hierdie navorsing word saamgevat en enkele gemotiveerde aanbevelings word gedoen rakende voorligtingsverrykingsprogramme vir studente aan die Universiteit van Pretoria.

HOOFSTUK TWEE

DIE EERSTERUST-JEUGDIGE: 'N PERSPEKTIEF OP 'N VERANDERENDE LEEFWÊRELD

2.1 INLEIDING

Volgens die “Education white paper 3” (July, 1997:22) moet aandag geskenk word aan die gaping tussen die intellektuele verwagtings van tersiêre opvoedkundige programme en die gereedheid van skoolverlaters vir sukses in die betrokke akademiese studies. Oorbruggings- en toelatingsprogramme word bepleit asook die ontwikkeling en voorsiening van studente ondersteuningsdienste, te wete loopbaanvoorligting, berading en finansiële hulpdienste (vergelyk paragraaf 3.3.2.1). Die dokument “Outcomes Based Education in South Africa” (kortweg genoem) (March, 1997:52) benadruk die noodsaak aan verrykingsprogramme aan leerders met meer potensiaal (vergelyk paragraaf 3.3.2.12). Hierdie genoemde ondersteuningsprogramme behoort veral die probleem aan te spreek van die Bruinmense wat volgens die gemiddelde die laagste vlakke van opvoedkundige prestasies van alle bevolkingsgroepe (nege jaar van opvoeding) bereik het (Kortweg genoem: “Report of the National Committee on Further Education”, August 1997:33-34) (vergelyk paragraaf 3.3.2.10).

Skoolverlaters is nie die enigste persone wat onvoldoende voorberei is vir die toekoms nie. Loopbaanbeoefenaars is volgens “The Report of the National Committee on Further Education” (14 August 1997:73) onvoldoende voorberei om die arbeidsmark te betree. Dié genoemde verslag (14 August 1997:73) konstateer dat leerders op ‘n professionele wyse voorligting moet ontvang ten einde toereikend voorberei te wees vir die wêreld van werk, om ‘n verantwoordbare loopbaankeuse te kan maak en bemagtig te wees om die veranderings en eisestellings van die toekoms te kan hanteer.

Die noodsaaklikheid van ‘n ‘Voorligtingverrykingsprogram’ aan die Eersterust-jeugdige ten einde voorberei te word vir die veeleisende wêreld van werk, blyk uit die appèl wat bogenoemde resente en rigtingaanduidende dokumente rig. Die Eersterust-jeugdige gaan in dié hoofstuk in konteks geplaas word vanuit ‘n historiese, maar ook vanuit ‘n hedendaagse beskouing. Dié jeugdige se ontwikkelingsfase en behoeftes en relevante maatskaplike probleme wat ‘n invloed op hulle uitoefen, sal ook aandag geniet. Vervolgens word enkele kernbegrippe verhelder.

2.2 BEGRIPSVERHELDERING

Die navorser gaan in hierdie studie na die **Eersterust-jeugdige** verwys. Dié begrip sal verkieslik gebruik word om die uiteenlopende sensitiewe polemieë jeens die gebruik van die terme **Bruinmens** en **Kleurling** in ag te neem. Waar die nodigheid wel blyk en 'n nadere presisering en 'n holistiese siening van onder andere die jeugdige se herkoms, ontwikkelings- en lewensfase benodig word, sal die begrip **Bruinmens** aangewend word.

Die HAT (Odendal *et al*, 1997:113) konstateer dat die benaming **Bruinmens** beteken: "*Van, soos, wat betrekking het op die bevolkingsgroep wat ook bekend staan as Kleurling*". Die begrip **Kleurling** word soos volg gedefinieer: (Odendal *et al*, 1997:537) "*Kleurling in Suid-Afrika, lid van 'n groep van die gekleurde bevolking – deur die meeste persone teenoor of van wie dit gebruik word, as neerhalend en diskriminerend aangevoel en dus lief te vermy*". Eerwaarde Allan Hendrickse meld in dié verband: "*The term Coloured is not of our own thinking, and if we look at the circumstances of the South African situation then you must ask why. We have no peculiar colour, we have no peculiar language and if other people see these peculiarities they see them not because they see them but because they want other people to see them*" (Venter, 1974:5). Die Bruinbevolking toon oor die algemeen 'n duidelike afwysing van tipering en diskriminasie.

Gedurende die afgelope twee of drie dekades was daar oor die Bruinmense en spesifiek die Bruinmense van Eersterust navorsing gedoen en sal hierdie minder resente inligting veral aangewend word om die belangrike agtergrondgeskiedenis (soos die herkoms) van die Bruinmense weer te gee. Literatuur aangaande die afgelope dekade is egter minder beskikbaar. Semi-gestruktureerde onderhoude aan die hand van spesifieke vrae is gevoer om minder resente inligting aan te vul en resente inligting te bekom (vergelyk Bylaag A). Waardevolle resente inligting aangaande die maatskaplike tendense en probleme in Eersterust in die besonder, maar ook oor die Bruinmense oor die algemeen, is ook bekom by wyse van die beskikbaarstelling deur die Departement Maatskaplike Werk van die Universiteit van Pretoria van vierdejaar-studente se navorsingstudies.

2.3 'N HISTORIESE SKOU OP DIE BRUINBEVOLKING VAN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA

Jacobs (1968:13) en Coertze (1975:22) is van mening dat die bevolking waaruit die Bruinmense saamgestel is, biologies sowel as kultuurhistories uiters heterogeen van aard is. Hulle identifiseer die volgende komponente waaruit die Bruinbevolking saamgestel is: Hottentotte en Boesmans, Slawe en ander verwante immigrante gekleurde mense en 'n toevoeging van Blankes en Swartmense.

Vervolgens sal 'n profiel van die **Eersterust-jeugdige** saamgestel word, ten einde die jeugdige vanuit 'n totaliteitbeskouing te beskryf.

2.4 'N PROFIEL VAN DIE EERSTERUST-JEUGDIGE SE PERSOONSWEES: LIGGAAMLIKE-, VERSTANDELIKE-, GEESTELIKE- EN SOSIALE MOONTLIKHEDE

Die Eersterust-jeugdige wat die loopbaanwêreld optimaal moet verwerklik in die lig van sy persoonsmoontlikhede, verwerklikingsgeleenthede en lewensopvatting, kan skematies voorgestel word. (vergelyk Figuur 2.1). Hierdie hoofstuk se uitleg sal vervolgens volgens die triade van die profiel van die Eersterust-jeugdige toegelig word:

2.4.1 Persoonsmoontlikhede

Die jeugdige beskik oor moontlike potensiaal wat tot verwerkliking behoort te kom. Hierdie moontlikhede word vir loopbaanvoorligtingsdoeleindes onderskei in die liggaamlike-, verstandelike-, geestelike- en sosiale moontlikhede.

2.4.1.1 Liggaamlike- en Fisiologiese ontwikkeling

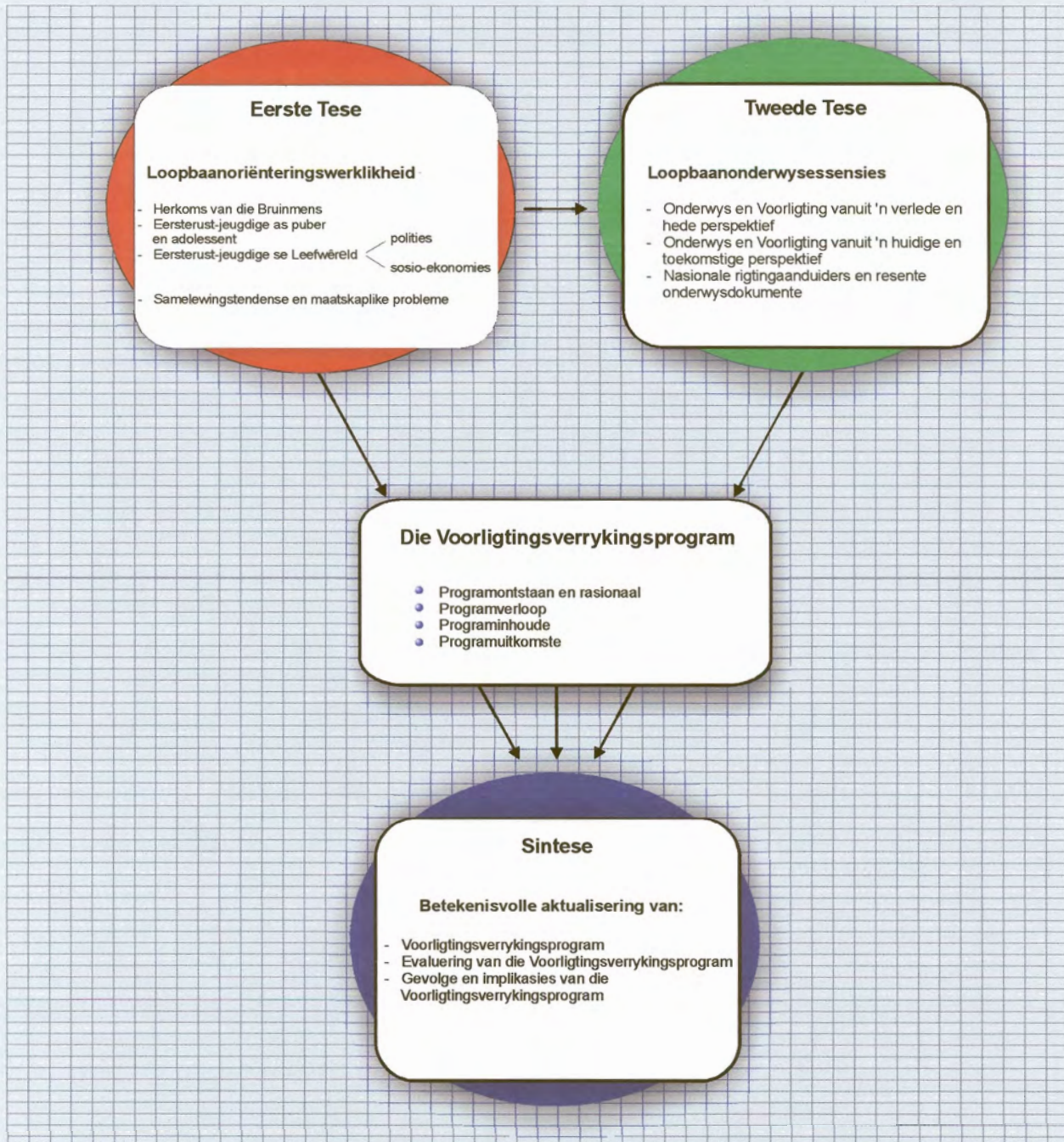
Tydens dié fase vind heelwat veranderings plaas gekenmerk deur uiterlike liggaamlike- en inwendige fisiologiese veranderings. Die volgende veranderings vind plaas: van liggaamsgrootte en -lengte, hormoonveranderings, ontwikkeling van geslagsorgane en die bereiking van geslagsrypheid (Louw (red.) *et al*, 1990:401). Die adolescent heg op kognitiewe, affektiewe en normatiewe wyse betekenis aan dié veranderings. Sy liggaamsbeeld hou verband met sy selfagting en van belang is hoe ander hom waarneem, veral die portuurgroep se siening (Louw *et al*, 1990:404).

2.4.1.2 Kognitiewe (verstandelike) ontwikkeling

Kognisie word gedefinieer as die funksie van waarneem, ken en weet (Odendal *et al*, 1997:555). Bender (1998:62) konstateer dat kognisie beskryf kan word as die verstandelike proses wat by die verwerking en gebruik van kennis in werking tree. Volgens Louw *et al* (1990:417-418, 422) ontwikkel die adolescent se kognitiewe vermoë kwalitatief en kwantitatief. Kwantitatief in die sin dat intellektuele take makliker, vinniger en effektiwer bemeester kan word en kwalitatief in die sin van verandering ten opsigte van die aard van die denkprosesse en die kognitiewe struktuur. Sodoende word die adolescent in staat gestel om aan toenemende komplekse opvoedkundige eise te voldoen.

Triade van die Voorligtingsverrykingsprogram

Figuur 1.1 'n Triade van die Voorligtingsverrykingsprogram

'n Groter mate van abstrakte denke ontwikkel rakende abstrahede, byvoorbeeld oor maatskaplike geregtigheid en die hiernamaals (vergelyk onderstaande bespreking).

2.4.1.3 Normatiewe- en Geestelike (Religieuse) ontwikkeling

Kognitief is die adolessent volgens Bender (1998:70) besig om die vermoë te ontwikkel om abstrak te dink en beweeg sodoende van die konkrete na 'n begrip van die geestelike. Emosioneel hunker die adolessent na beheer en stabiliteit in die toekoms en in die onbekende. In die adolessent se soeke na geestelike satisfaksie, verminder die invloed van volwassenes en vroeë, ongeloof en ontevredenheid neem toe. Die adolessent is geestelik rusteloos totdat hulle geestelike satisfaksie vind. Volgens Mattheus (1991:39) kan die vestiging van 'n stel morele waardes tydens adolessensie beskou word as een van die mees kardinale lewensake, eie aan adolessensie. Die adolessent aanvaar nie meer soos in vroeër lewensstadia summier standpunte nie, maar bevraagteken, beproef en ondersoek die standpunte ten aansien van reg en verkeerd en toelaatbaar of nie toelaatbaar nie. Die ontwikkeling van 'n stel morele oortuigings hou verband met die uitbouing van 'n selfidentiteit, religieuse verankering en die gewete en sosialisering met veral die portuurgroep (Mattheus, 1991:39). Die adolessent kom dikwels voor botsende waardes te staan ten aansien van die portuurgroep wat druk uitoefen, die seksualiteit wat hanteer moet word en die verskillende sosio-ekonomiese, rasse- en godsdienstige groepe met die verskillende sienings van elk. Die adolessent moet gevolglik 'n keuse maak nieteenstaande, of as gevolg van die druk wat uitgeoefen word (Bender, 1998:73). Sodoende moet 'n eie stel beskouings gevorm word wat die gedrag van die adolessent rig.

2.4.1.4 Sosiale ontwikkeling

Die Jeugdige behoort sosiale rypheid te bereik tydens adolessensie. Die proses van emansipasie begin tydens adolessensie, aangesien die sentrale rol wat eers deur die gesin vervul is, nou in 'n groot mate deur die portuurgroep vervang word (Bender, 1998:67). Vroeër het die ouers namens die adolessent beplan, gedink en gesorg, maar die adolessent wil nou 'n eie weg vir homself baan. Sodoende word nou na onafhanklikheid gestreef wat deel uitmaak van die volwassewordingsproses.

Die portuurgroep se rol word toenemend groter, want die adolessent kan onveilig voel buite die groep. Hy soek na sekuriteit en sosiale aanvaarding en vrees verwerping wat eensaamheid tot gevolg kan hê. Die portuurgroep is ook belangrik vir die skep van geleenthede vir voorbeelde van volwasse verhoudings. Sodoende word dit 'n geleentheid om die opinies en idees te toets, 'n maatstaf waaraan optrede en gedrag gemeet kan word en sodoende om die eie identiteit te vestig (Atwater, 1983:167). Mattheus (1991:40) is van mening dat die portuurgroep as baie belangrik geag word deur vele Bruinjeugdige, as gevolg van die volgende faktore: dikwels word geen of baie min leiding in die ouerhuis gegee, die afwesigheid van die vader en die moeder weens bepaalde werksomstandighede en

ook weens die ouers se dikwelse onvermoë om die nodige voorbeeld aan die kinders te stel, vanweë die feit dat die ouers se eie opvoeding te kort skiet (vergelyk paragrawe 2.9.1-2.9.8).

2.4.2 Verwerklikingsgeleentheid

Persoonsverwerkliking is slegs moontlik indien verwerklikingsgeleentheid geredelik beskikbaar is. Hierdie verwerklikingsgeleentheid om leefinhoud te verower wat loopbaanbetekenis het, word onder meer deur die gesins-, skool-, kerklike-, staatkundige-, loopbaanlewe- en politieke bedrywighede, asook deur die samelewing, deelydse werk, stokperdjies, kultuur en onspanning gebied (Joubert (red.) 1985:18) (vergelyk Figuur 2.1). Die noodsaak aan vennote in die onderwys moet hier uitgewys word, maar ook die opgawe van die kerk, staat en welsynsorganisasies en veral die samelewing en die ouers as primêre opvoeders om saam te werk om 'n gemeenskaplike doel te bereik. Dié genoemde vennote behoort in spanverband saam te werk, ten einde die probleme van die Bruinjeugdige en veral die Eersterust-jeugdige aan te spreek (vergelyk paragraaf 2.9). Die Eersterust-jeugdige het nie altyd die genoemde verwerklikingsgeleentheid tot sy beskikking nie, hetsy weens maatskaplike probleme soos byvoorbeeld werkloosheid wat armoede veroorsaak, wat weer min loopbaankeuses tot gevolg het. Sodoende vind persoonsverwerkliking dikwels ontoereikend plaas en is die jeugdige op voorligting aangewese. Voorligting het die funksie om verryking en realisering van die volle potensiaal te laat plaasvind, deurdat die persoon verander. Die Eersterust-jeugdige is nie uitgelewer aan die ongunstige omstandighede nie.

2.4.3 Lewens- en loopbaangeoriënteerdheid

Loopbaanvoorligting word onder meer voltrek deur *opvoeding, onderwys, onderrig, vorming, oriëntering* en *voorligting* en moet in afhanklikheid van 'n verantwoordelike volwassene voltrek word.

2.4.4 Selfverwerklikingsniveau

Volgens Joubert (1985:20-21) het betroubare verwerkliking van die eie persoonsmoontlikhede en verwerklikingsgeleentheid 'n selfverwerklikingsniveau as uitkoms. Die kwaliteit en wyse kan onderskei word as verantwoord, optimaal, sinvol en geskik:

- *Verantwoorde loopbaankeuse* dui op 'n verantwoordelike en verantwoordbare keuse. Laasgenoemde is 'n antwoord in ooreenstemming met die eie moontlikhede en geleentheid.
- *Optimale loopbaankeuse* dui op die hoogs moontlike selfverwerklikingsniveau in die lig van die eie persoonsmoontlikhede en verwerklikingsgeleentheid.
- *Sinvolle loopbaankeuse* dui op selfverwerkliking in die lig van 'n gefundeerde lewensopvatting en die arbeidswaardes wat daaruit spreek.

- *Loopbaankeusegeskiktheid* is 'n keuse waarby die essensies van keusegereedheid en keusesekerheid tot betroubare verwerking kom. Betroubare loopbaankeuse is moontlik deur die betroubare verwerking van die loopbaanoriënteringssensies soos onder meer loopbaankeuseverkenning, -ontdekking, -evaluering, -begryping, -aanvaarding en – verwerking.

Die Eersterust-jeugdige moet deur 'n opgeleide en verantwoordelike volwassene begelei word om die verwerkingsgeleenthede tot sy beskikking te verken en daarvan gebruik te maak op 'n verantwoordbare wyse. Gevolglik sal die persoonsmoontlikhede dan verwerklik kan word tot die hoogs moontlike selfverwerklikingsniveau. Die aangewesenheid van die Eersterust-jeugdige op voorligting en die rol van 'n verantwoorde voorligtingsprogram in dié verband word in Hoofstuk Vier in besonderhede beskryf.

2.5 DIE LEEFWÊRELD VAN DIE EERSTERUST-JEUGDIGE

Die Eersterust-jeugdige wat die fokus is van dié studie, bevind hom in die puberteits- en adolessente fase. Vervolgens sal die fases beskryf word en die implikasies aangedui word van die lewensfase vir die Eersterust-jeugdige se volwassewording en doeltreffende funksionering in sy leefwêreld.

2.5.1 Begripsverheldering van die Jeugdige : *Puber en adolessent*

Die begrip '**Jeugdige**' is 'n oorhoofse term en beteken 'jong persoon' (Odendal *et al*, 1997:467). Hierdie benaming sal hoofsaaklik in hierdie studie aangewend word met verwysing na die Eersterust-kandidate wat deelgeneem het aan die 'Voorligtingsverrykingsprogram'. Van Zyl Slabbert *et al* (1994:13) definieer die begrip '**Jeug**' soos volg: "*Youth refers to South Africans of all population categories between 15 and 30 years of age.*" Pretorius (1990:133) beskou die term '**Jeug**' as die kategorie van persone wat op weg is van die een sosiale posisie (kind) na die ander (volwassene) en plaas dit tussen die jare 12 en 25 jaar. Die begrip '**Jeugdige**' kan onderskei word tussen die 1). **Puber** en die 2). **Adolessent**.

Die begrip '**Puberteit**' is volgens Ferreira (red.) (1994:106) afgelei van "*pubescere*", die Latynse werkwoord wat 'ryp word' beteken. Die HAT (Odendal *et al*, 1997:827) bied die volgende definisie van die **puber**: "*Jongmens in die oorgangstydperk tussen kind en volwassene*" en **Puberteit** (Odendal *et al*, 1997:827) is 'n "*Lewensperiode waarin die geslagsrypheid begin en ontwikkel, ongeveer vanaf 14 jaar by seuns en vanaf 12 jaar by meisies*". Gillis (1996:70) vind aansluiting by dié stelling en wys daarop dat **puberteit** vir dogters op ongeveer 12 jaar voorkom (met 'n speling tussen 9 en 15) en dat seuns op ongeveer 14 jaar **puberteit** beleef (met 'n speling tussen 12 en 16 jaar).

Volgens Louw *et al* (1990:393) is die begrip ‘*adolessensie*’ van die Latynse werkwoord “*adolescere*” afgelei en beteken dan ook om ‘op te groei’ of om ‘te groei tot volwassenheid’. Die sienings van die begrip ‘*adolessensie*’ is talryk. Al die sienings het egter een saak in gemeen, naamlik dat *adolessensie* ‘n oorgangstydperk is na volwassenheid. Uit die literatuur blyk die tydperk van *adolessensie* moeilik afgebaken te word, vanweë individuele sowel as kultuurverskille. Die bepaling van die aanvangsouderdome wissel tussen 11 en 13 jaar, terwyl die einde van *adolessensie* tussen die ouderdomme 17 en 21 jaar val (Louw *et al*, 1990:393). Erikson, soos aangehaal deur Naudé en Bodibe (1990:23-24) konstateer dat die mens oor die algemeen deur 8 psigososiale fases beweeg vanaf geboorte tot die dood. *Adolessensie* is volgens Erikson die fase tussen 12 en 20 jaar (fase 5) en hy konstateer dat jong volwassenheid tussen 20 en 24 jaar voorkom (fase 6). Gillis (1996:70-74) verdeel *adolessensie* in drie fases, naamlik: 1). *Puberteit of kinder-adolessensie* (dogters ongeveer 12 jaar, met ‘n speling tussen 9-15 jaar en seuns ongeveer 14 jaar, met ‘n speling tussen 2-16 jaar) 2). *middel-adolessensie* (ongeveer 14-16 jaar) 3). *Volwasse-adolessensie of laat adolessensie* (ongeveer 17-20 jaar of ouer).

Aangesien die ouderdomsgrense van die afbakening van *adolessensie* wissel, is dit gewensd om die *adolescente* ontwikkelings stadium in terme van spesifieke ontwikkelingskenmerke te beskryf eerder as bloot op grond van ouderdom (vergelyk paragraaf 2.4.1). Só beskou kan gekonstateer word dat *adolessensie* tydens puberteit ‘n aanvang neem wanneer vinnige liggaamlike groei plaasvind en geslagsrypheid bereik word (Louw *et al*, 1990:343). Vanuit ‘n psigologiese oogpunt eindig *adolessensie* wanneer die persoon redelik seker is van sy eie identiteit, emosioneel onafhanklik van sy ouers is, ‘n eie waardestelsel ontwikkel het en in staat is om volwasse liefdes- en vriendskapsverhoudings aan te knoop (Louw *et al*, 1990:393-394) (vergelyk paragraaf 2.5.2).

Indien *adolessensie* bestudeer word, is dit belangrik om die kompleksiteit en diversiteit van die *adolescent* se liggaamlike ontwikkeling, asook sy denke, gevoelens en gedrag in gedagte te hou. Ingrypende veranderings en ontwikkelings vind derhalwe plaas in hierdie tydperk, wat deurentyd in berekening gebring behoort te word tydens die bespreking van die Eersterust-jeugdige. *Adolessensie* met die vele veranderings op verskeie gebiede, kan dus gesien word as die oorgangstydperk tussen kinderjare en volwassenheid waarbinne sekere ontwikkelings take uitgevoer moet kan word, ten einde die fase suksesvol te kan deurloop.

2.5.2 Ontwikkelingstake: *Adolessensie* (±13 jaar tot ±21 jaar)

Volgens Havighurst (1972:43-82) is sekere ontwikkelings take feitlik universeel en verskil dit nie van kultuur tot kultuur nie. Take wat feitlik geheel en al op biologiese rypwording gebaseer is, vertoon die minste variasie tussen kulture. Aansienlike verskille kom wel in die ontwikkelings take van verskillende sosio-ekonomiese groepe binne dieselfde kultuurgroep voor. Take wat veral primêr deur sosiale eise ontstaan, verskil ook aansienlik van een samelewing na ‘n ander.

Williams (1982:24) maak die uitspraak dat die Bruinmense in Suid-Afrika oor die algemeen uit en uit Westers-georiënteerd is (vergeelyk paragraaf 2.8.1). Vervolgens word die volgende Westers gebaseerde bydraes van Gillis (1996:71-72), Havighurst (1972:43-82) en Pretorius (in Ferreira (red.), 1994:113-122) ten aansien van die ontwikkelingstake soos volg saamgevat: Die aanvaarding en die aanpassing tot veranderde liggaams groei, die aanvaarding van die eie liggaamsbou en die doeltreffende gebruik van die eie liggaam, die behaling van toereikende geslagsidentiteit, die vervulling van nuwe en meer volwasse verhoudings met beide geslagte, die vervulling van die manlike of vroulike sosiale rol, voorbereiding vir die huweliks- en gesinslewe, die bestendiging van emosionele onafhanklikheid van ouers en ander volwassenes, die strewe na en die aanvaarding en vervulling van sosiale en volwasse verantwoordelike gedrag, voorbereiding vir 'n loopbaan en die verkryging van finansiële selfstandigheid, die bemeestering van 'n nuwe en komplekse denkwysie en die verwerping van 'n eie intellektuele waardestelsel as 'n "kompas" vir eie gedrag. Die Bruinjeugdige se beleweniswêreld word vervolgens toegelig.

2.6 DIE BRUINJEUGDIGE SE BELEWENISWÊRELD

Volgens Botha (1993:49) begin adolessensie met fisieke veranderings wat plaasvind en eindig wanneer sosiale rolle, gedrag en houdings van volwassenheid bereik is. Die puberteitsjare veroorsaak spanning in die adolessent se lewe, weens die groot getal fisiologiese, anatomiese, kognitiewe en psigologiese veranderings wat plaasvind en waarby die adolessent moet aanpas, aldus Kruger (1995:70). Van der Merwe (in Engelbrecht, Kriegler en Booysen (red), 1996:293) sluit by Kruger aan en meld in dié verband "*During early adolescence young people experience rapid physical, social and emotional growth and development*". Adolessensie is 'n tyd van veranderings, aldus Shendell (in Fodor (red.) 1992:28) en Kruger, (1995:79). Hierdie veranderings kan die adolessent se sosiale interaksie en verhoudings met ander persone beïnvloed.

Die Bruinjeugdige as hetsy puber of adolessent se gevoelslewe word volgens Pretorius (in Ferreira, (red.) 1994:107-113) gekenmerk deur opvallende gevoelskenmerke. Die vernaamste hiervan word veral gedurende die puberteitstydperk openbaar as die jeugdige 'n intensiteit en wisselvalligheid in sy emosionele lewe ervaar (**emosionele labiliteit**). Daarom word dié tydperk as 'n periode van '**storm-en-drang**' of '**storm-en-stres**' beskou. Kruger (1995:70) wys egter daarop dat die resente siening is dat adolessensie nie langer as die periode van **storm-en-stres** gesien word nie, maar dat die sielkundiges, opvoeders en ouers wel saamstem dat adolessensie 'n moeilike periode in die menslike lewensiklus is. Volgens Pretorius (in Ferreira (red.), 1994:105) word die adolessensie-fase as die **tweede koppighedsfase**, onrusperiode en stroomversnelling in die ontwikkeling van die opvoedeling beskou.

Botha (1993:52) meld dan ook dat die adolessent beweeg vanaf die eenvoudige emosionele lewe van 'n kind oor na die komplekse emosionele lewe van 'n volwassene. Bender (1998:66-67) is van mening dat

die oorsake van verhoogde emosionaliteit tydens adolessensie deesdae toegeskryf kan word aan sosiale faktore en nie net aan klierfaktore soos vantevore gemeen is nie. Pretorius (in Ferreira (red.), 1994:108) beweer dat die emosionele lewe van die jeugdige stabiliseer wanneer hy die puberteitsfase verlaat en die middel- en laat-adolessensiefases bereik. Gedurende die puberteit en adolessensie word die jeugdige intens bewus van homself as persoon, en word die volgende vrae vir die eerste keer in terme van diepere lewensvrae vir hom aktueel: "Wie is ek?, Hoe is ek?, Waarheen is ek oppad?" en "Wat is die sin en betekenis van my persoonlike lewe?" Die soek en vind van antwoorde op hierdie vrae staan in noue verband met die jeugdige se verwerwing van 'n persoonlike identiteit. Volgens Erikson (in Hoberg, 1993:160) is die adolessente jare die belangrikste ontwikkelingsydperk vir die verwerwing van 'n eie identiteit en kan gevolglik dien as 'n tydperk van groei (vergeelyk paragraaf 2.4.1.4).

Theron & Du Toit (1977:61) en Mattheus (1991:38) wys daarop dat die ongunstige sosio-ekonomiese en sosio-politiese omstandighede (vergeelyk paragrawe 2.8.1 en 2.8.2) van groot getalle Bruingesinne en die toepassing van die 'Wet op Groepsgebiede' veroorsaak het dat vele Bruinkinders nie jeugjare in die normale sin van die woord gehad het nie, omdat hulle verplig was tot 'n vroeë oorgang van kindwees tot volwassenheid (Hierdie jeugdige moes in dié genoemde ongunstige omstandighede op 'n vroeë ouderdom begin het om 'n inkomste te genereer). Die Bruinjeugdige as adolessent en puber se selfkonsep het oor die algemeen skade gelei, as gevolg van die miskenning van die politieke regte en die swak ekonomiese omstandighede waarin daar in die verlede geleef is en nog steeds 'n bestaan gemaak moet word. Fredericks (1991:124) sluit aan by die voorgenoemde en beweer: "*The pupil may, as a result of the political situation that existed, need help in the area of developing a sense of pride in himself as a person. The pupil may need additional help in the realm of his self-concept*". Weens die verlede en selfs tydens die huidige situasie in die land, het daar sekere behoeftes by die Bruinjeugdige ontstaan wat vervolgens van nader beskou sal word.

2.7 DIE EERSTERUST-JEUGDIGE AS SEKONDÊRE SKOOLKIND SE BEHOEFTE

Die bevrediging van die mens se behoeftes vervul hom met 'n sekere mate van vergenoegdheid en die resultaat van onbevredigende basiese behoeftes is gewoonlik frustrasie wat 'n onewewigtigheid in die persoon tot gevolg het. Dié onewewigtigheid kan die mens se gevoel van 'n eie identiteit en veiligheid bedreig. Die Eersterust-jeugdige as adolessent het behoeftes wat uniek is, en/of universeel onder die gemeenskap of die adolessente fase voorkom.

2.7.1 Definiëring van die algemene behoeftes van die Eersterust-jeugdige

Die HAT (Odendal *et al*, 1997:69) bied die volgende definisie vir die begrip ‘**behoefte**’: “*Wat nodig is, armoede, gebrek, innerlike drang tot iets*”. ‘n Omvattende teorie wat groot aanhang binne die veld van die sielkunde geniet en as basis en vertrekpunt vir die behoeftes van die Eersterust-jeugdige kan dien, is dié van Maslow. Die teorie wat Maslow ontwikkel het, word ‘n motiveringsteorie genoem omdat dit gefundeer is op die aanname dat alle mense inherent ‘n innerlike geneigdheid het om na hoër vlakke van gesondheid, kreatiwiteit en selfvervulling (selfaktualisasie) te streef. Maslow het ‘n hiërargie van behoeftes daar gestel wat ontwikkel vanaf die mees basiese tot die hoogste vorme van menswees. (Du Toit (in Du Toit (red.), 1988:204). Vir die doel van hierdie studie sal daar veral in diepte aan die twee genoemde onderste behoeftes van die hiërargie (van Maslow se teorie) aandag geskenk word, aangesien talle inwoners van Eersterust volgens die navorsers Faul (1989:44), Karam (1994:21) en Pretorius (1992:38) wat te Eersterust navorsing gedoen en werksaam was, steeds ‘n tekort aan basiese lewensmiddele het.

Die behoeftes wat gewoonlik gebruik word as ‘n beginpunt vir die motiveringsteorie is die fisiologiese of dan biologiese behoeftes as sinoniem (Maslow, 1970:16). Laasgenoemde is die primêre liggaamsbehoefte soos dié aan voedsel, water, slaap en eliminasië en Maslow sluit seksualiteit hierin (Du Toit (in Du Toit (red.), 1988:16). Sodra die biologiese behoeftes bevredig is, sal hoër orde behoeftes ontwikkel wat die individu se gedrag domineer. Die volgende behoefte in die hiërargie is die veiligheidsbehoefte (Maslow, 1970:21). Veiligheidsbehoefte verwys na sekuriteit, beveiliging, vryheid van gees, angs en chaos; ‘n behoefte aan struktuur, orde en wette en perke. Die African National Congress, of kortom die ‘A.N.C.’ is in hul “Reconstruction and Development Program” (kortliks die ‘R.D.P.’) van mening dat ‘n groot proporsie van die Suid-Afrikaanse samelewing se basiese behoeftes nie vervul word nie. Die ‘A.N.C.’ het deur ‘R.D.P.’ ten doel om in die basiese behoeftes van alle Suid-Afrikaners te voorsien. Volgens die ‘R.D.P.’ is basiese behoeftes die volgende: Landelike hervorming (van toepassing in stedelike areas), behuising en die gepaardgaande dienste, byvoorbeeld straatligte, water en sanitasie, energie en elektrifisering, telekommunikasie, vervoer, voedsame voedsel, gesondheidsdienste, bestaansbeveiliging en die maatskaplike welstand (‘Reconstruction and Development Program’, 1994:16). Pretorius (1992:85 & 107) konstateer na aanleiding van die behoeftebepaling in Eersterust, dat die meerderheid van die inwoners van Eersterust hulle op die laer vlakke van Maslow se hiërargie van behoeftes bevind. Dié behoeftes naamlik, basiese behoeftes soos aan ‘n winkelsentrum, aan effektiewe vervoerdienste en die verskaffing van werk, wat as die belangrikste geag is deur die respondente (29%) moet bevredig word, voordat hoër orde behoeftes soos aan erkenning en selfaktualisasie sal ontwikkel.

‘n Ander siening uit die sielkunde wat lig kan werp op die algemene behoeftes van die Bruinjeugdige is die teorie van Logoterapie van Victor Frankl. Volgens Frankl behoort daar die soeke te wees na sin in

elke lewenssituasie en kan selftransendering plaasvind. Gevolglik reik die mens uit na iets anders as homself en kan sy ideale verwesenlik word deurdat die mens word wat hy wil wees (Frankl, 1970:50-55). Sin- en betekenisgewing gee rigting aan 'n mens se lewe en veroorsaak sinvolle spanning in die mens se lewe. Sonder sin- en betekenisgewing is die mens nêrens op pad nie en probeer die mens volgens Frankl op ander minder sinvolle maniere spanning veroorsaak, soos byvoorbeeld dwelmverslaafdheid (Frankl, 1970:46-48). Slegs wanneer 'n persoon sin en betekenis aan oorlewing kan gee, kan só iemand aangemoedig word om te oorleef (Frankl, 1957:x). Die Eersterust-jeugdige sal dus volgens Frankl alleenlik kan transendeer uit sy ongunstige sosio-ekonomiese en sosio-politiese omstandighede indien hy sin en betekenis in sy betrokke situasie kan vind.

2.7.2 Besondere behoeftes van die Bruinjeugdige

Volgens Fredericks (1991:116) moet die volgende behoeftes van die Bruinjeugdige in ag geneem word naamlik, die sosio-ekonomiese omstandighede (vergelyk paragraaf 2.8.1), die opvoedkundige situasie (vergelyk Hoofstuk Drie) en die politieke aspekte (vergelyk paragraaf 2.8.2). Fredericks (1991:116) identifiseer ook die volgende behoeftes wat voortvloei vanuit die politieke situasie ten aansien van die jeugdige oor die algemeen en die Bruinjeugdige in die besonder se aanpassing in die nuwe politieke bestel en die jeugdige se toekoms in die land: Die Bruinjeugdige moet leer hoe om mense van alle kulture en rasse onvoorwaardelik te aanvaar en rasse vooroordeel oorkom en ook om harmonieus saam met alle rasse te kan leef. Die Bruinjeugdige moet as gevolg van sy politieke verlede (vergelyk paragraaf 2.8.2) weer leer om selftrots en 'n gunstige selfkonsep te verwerf. Volgens Van Zyl Slabbert *et al* (1994:167) het die Suid-Afrikaanse jeug behoefte daaraan om 'n konstruktiewe rol te speel in die opbou van 'n 'Nuwe Suid-Afrika'.

2.7.3 Skoolvoorligtingsbehoefte van die Bruinjeugdige

Sedert 1983 tot 1997 is verskeie navorsing gedoen betreffende skoolvoorligting. Alhoewel die uiteindelijke doelwitte gevarieer het, het hierdie navorsing primêr gehandel oor die voorligtingsbehoefte van sekondêre skoolleerders en veral dié van die Bruinleerders. Die voorligtingsbehoefte was telkens óf geïdentifiseer en ondersoek óf daar was sekere aanbevelings gemaak om die stand van skoolvoorligting te verbeter (vergelyk paragraaf 3.2.2).

2.8 DIE SOSIO-EKONOMIESE EN SOSIO-POLITIESE LEEFWÊRELD VAN DIE BRUINJEUGDIGE

Volgens die HAT (1997:979) word **sosio-ekonomies** gedefinieer as “*Wat aandag gee aan die verband tussen maatskappy en ekonomie*”. Hiernaas kan gevoeg word die **sosio-politiese**, wat soortgelyk aan bogenoemde blyk te wees, met die klem egter op die maatskappy en politiek. Die ‘maatskappy’ volgens Odendal *et al* (1997:639) beteken “*Omgang, verkeer van mense; die samelewing*”. Vervolgens word die leefwêreld waarin die Bruinjeugdige in Eersterust hom bevind, verhelder.

2.8.1 Die sosio-ekonomiese leefwêreld van die Eersterust-jeugdige

Suid-Afrika se jeug bevind hul in ‘n komplekse land met sy eerste- en derde leefwêreld, waarin hul volwasse moet word en die wêreld-van-werk suksesvol moet kan aandurf. In die hoogs ontwikkelende en kompeterende arbeidswêreld met die eerste-wêreld ontwikkeling en -standaarde, staan die Eersterust-jeugdige ook in ‘n meerendeels derde leefwêreld en ongunstige sosio-ekonomiese omstandighede. Malan verklaar die volgende na aanleiding van ‘n siening van Hall (in Malan, 1999:1): “*South African society displays an intriguing blend of the characteristics of both a developed and a developing country. It is typified by expressions like “a world in one country”, “a rainbow nation” and “a cultural tapestry of people”*”.

Die Bruinmense in Suid-Afrika is volgens Williams (1982:24) opsigself ‘n heterogene groep mense (vergeelyk paragraaf 2.3) met uiteenlopende behoeftes maar homogeen in dié sin dat hulle uit en uit Westers-georiënteerd is. Die bevolking kan hoofsaaklik in drie sosiaal-ekonomiese stande of groepe ingedeel word, naamlik die boonste, middelste en onderste groep (Theronverslag in Gouws, 1990:78) en (Williams, 1982:24). Mattheus (1991:56) se indeling stem ooreen met die Theronverslag en Williams en hy verwoord die indeling soos volg: 1). Die enkele adolessente uit welgestelde huise 2). Jeugdige uit middelklashuise verteenwoordig ‘n groot deel van die bevolking en 3). Adolessente uit die werkersklas vorm die grootste deel van die bevolking (Santrock en Atwater soos aangehaal deur Mattheus (1991:56). Die ouers werk hoofsaaklik as arbeiders vanweë ontoereikende geleerdheid en is gevolglik arm en behoeftig.

Volgens Du Rand (1998) (vergeelyk paragraaf 2.9) en Verwoerd (1985:75) is die manlike inwoners in Eersterust veral fabriekswerkers, klerklike werkers, vakmanne of halfgeskoolde vakmanne. Die vrouens werk veral in fabrieke of as verkoopsdames. Ongeveer 20% van die inwoners doen professionele werk, soos onderwysers, predikante, medici en hooggeskoolde tegnisi. Kruger (1998:15) onderskryf die genoemde bevindings deurdat sy in ‘n resente ondersoek bevind het dat die meeste mense in Eersterust ongeskoolde arbeid verrig. Volgens haar is daar minder professionele persone en verdien die inwoners oor die algemeen laer inkomstes. Faul (1989:44) hou die volgende faktore voor wat in ag geneem

behoort te word ten aansien van destyds en die huidige situasie van die Eersterustinwoners. In Eersterust is daar behalwe vir 'n aantal welvarende inwoners, 'n groot groep wat onder verswarende ekonomiese omstandighede leef. Werkloosheid, drank- en dwelmmisbruik, kinderverwaarlosing en algehele armoede is by hierdie groep 'n daaglikse werklikheid. Die inkomste wat die inwoners verdien word dikwels wanbestee op nie-noodsaaklikhede soos drank, dwelms, dobbel en luukshede, in plaas van noodsaaklike items. Lang werksure word dikwels van albei ouers vereis ten einde hierdie lewenspeil te handhaaf en die gesinslewe lei sodoende meestal daaronder (vergegelyk paragraaf 2.9).

Die Bruinkind is volgens Williams (1982:262) soos alle kinders eweneens aan die inwerking en uitwerking van hulle leefwêreld uitgelewer, hetsy ten goede of ten kwade. Van Zyl Slabbert *et al* (1994:122) se navorsing oor die jeug van Suid-Afrika het dan ook aangedui dat terwyl die Blanke- en Indiërjeug in daardie ekonomiese sektore is waar daar groei is, bevind die Bruin- en Swartjeug hul in sektore soos landbou en mynbou waar daar 'n afname aan groeikrag is. Santrock (in Mattheus, 1991:56-57) is van mening dat indien die bruinkinders se ouers albei arbeiders is ontvang die adolessente uit dié stand 'n ongunstiger opvoeding, presteer oorwegend swak op skool en is daartoe geneig om die skool vroeg te verlaat. Dié adolessente neig ook oor die algemeen om as gevolg van die genoemde verswarende omstandighede, emosionele probleme te ondervind, ongehude moeders te word en hulle skuldig te maak aan pligsversuim, inspanningloosheid en werkloosheid (vergeelyk paragraaf 2.9).

2.8.2 Die sosio-politiese leefwêreld van die Eersterust-jeugdige

Fynn (1991:78) en Pretorius (1992:69) maak die uitspraak dat die Bruinmense se politieke geskiedenis getuig van verwarring. Dwarsdeur die eeue was die miskennings deur die heersende owerhede van hul politieke regte en voorregte kenmerkend. Weens die heterogene aard van die Bruingemeenskap was daar nog altyd reperkussies oor hul plek in die politieke- en die sosiale bedeling in die land en of hulle as 'n volk erken kan word met die nodige inspraak in landskwessies (Smit, 1971:82). Theron & Swart (1964:74-75) wys daarop dat hoewel die Bruinmense ontstaan het uit 'n heterogene reeks subgroepe waarby 'n gemeenskaplike etniese, kulturele en historiese verlede ontbreek, was die bewys daar dat hulle besig is om tot 'n meer samehangende kulturele groep te ontwikkel. Van Niekerk (1992:23) bevestig laasgenoemde stelling en noem dat die Bruinmens te Eersterust die status quo wil behou sonder verdere inmenging van veral staatsgeleedere.

Die Bruinmense was volgens Theron & Swart (1964:208) vanweë die beleid van rasseklassifikasie as 'n afsonderlike groep erken. "Die Bevolkingsregistrasiewet nommer 30" van 1950 het hulle as 'n afsonderlike groep erken en dit was 'n stelsel van rasseklassifikasie, gebaseer op voorkoms- sodoende was die Bruinmense geklassifiseer. Ter aansluiting was, volgens die Theronkommissie (Theron & Du Toit, 1977:15) ingevolge die "Wet op die Verteenwoordigende Kleurlingraad" (Wet 49 van 1964) net sekere subkategorieë gekleurdes as "Kleurlinge" beskou, naamlik diegene wat nie tot die Chinese, Indiër-

of ander Asiategroepe behoort het nie. Hierdie negatiewe omskrywing, wat ook voorgekom het in verskeie ander wette wat op die omskrywing van die Bevolkingsregistrasiewet gesteun het, het volgens getuies voor die Theronkommissie die gevoel by die Bruinmense gewek dat hulle bloot 'n residuele kategorie van die Suid-Afrikaanse bevolking in die verlede uitgemaak het.

Die Bruinbevolking het in die politieke verlede 'n groot mate van apatie getoon teen politieke betrokkenheid (Fynn, 1991:100 en Theron & Du Toit, 1977:93). Volgens die Theronverslag (Theron & Du Toit, 1977:93) kon dié apatie toegeskryf word aan hul verwerping van die gesagsinstellings en ook onkunde en gebrek aan belangstelling veral by diegene in die laer sosio-ekonomiese strata. De Kock (in Lötter *et al*, 1979:3-17-4, -3-17-10) benadruk dat persone met 'n hoër onderwyspeil se leefwêreld en belangstelling in aktuele aangeleenthede gewoonlik breër is as persone met 'n laer onderwyspeil. De Kock (in Lötter *et al*, 1979:3-17-4, 3-17-10) en Du Rand (1998) (vergeelyk Bylaag A) wys ook daarop dat daar 'n groter mate van politieke betrokkenheid by die Eersterust-gemeenskap aanwesig is as by die Bruinmense in die Wes-Kaapland. Die politieke situasie van die verlede (vóór 1994) het die Bruinmense se politieke toekoms, hulle stabliteit, sekuriteit en veral die opvoeding nadelig beïnvloed deurdat daar 'n gebrek aan sekerheid en doelgerigtheid aanwesig was. Volgens 'n studie van die Bruinonderwysers in die groter Durban-area, aangaande hul professie en die politieke situasie (Soobrayan, 1992:40-41), het die onderwysers apartheid en insluitend daarmee die bestaande onderwyssisteem vir Bruinkinders, oneweredige skoolgeleenthede, nie-stemreg en ongelyke geleenthede as die grootste politieke probleem in Suid-Afrika aangedui (Dié data insameling het in Oktober 1990 plaasgevind, voor die politieke- en onderwyssituasie na die demokratiese verkiesings van 1994 verander het). Vier jaar vantevore (Maart 1986) het 'n landwye steekproefopname om die sosiaal-politieke-situasie te monitor, aan die lig gebring dat die oorgrote meerderheid (53%) teenoor 19% van die respondente ontevrede was met die destydse politieke situasie (Rhoadie *et al*, 1987:4). Die ondersoek is deur die 'Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing' en onder andere onder die Bruinmense geloods. Volgens Du Rand (1998) (vergeelyk Bylaag A) is die Bruinmense vanuit 'n politieke oogpunt tans in 'n politieke knyptang, vanweë die feit dat die nuwe politieke bedeling ook nie die Bruinmense se vorige politieke probleme werklik aanspreek en poog om op te los nie.

Williams (1977:60) argumenteer dat die kind wil 'grootword' in 'n leefwêreld van geborgenheid; die kind wil weet waarheen hy opweg is en watter toekoms op hom wag. Hierdie sekerhede moet hy van sy ouers en ander volwassenes kry en indien die volwassenes hierdie antwoorde nie kan verskaf nie, is die moontlikheid daar dat die kind die wêreld gefrustreerd en onseker sal ingaan. Dié genoemde onsekerhede aangaande die toekoms wat die Bruinmens en die Bruinjeugdige spesifiek in die verlede moes betree het, het na die verkiesings van April 1994 tot 'n einde gekom met die totstandkoming van Suid-Afrika as 'n demokrasie. Die Bruinjeugdige se politieke toekoms het in só 'n mate verbeter dat die bevindings van Van Zyl Slabbert *et al* (1994:142 & 156) uitwys dat 25% van die Bruinjeugdige aangedui het dat hulle politieke aangeleenthede met hul ouers bespreek en dat die jeug oor die algemeen positief is oor hul toekoms en die rol wat hulle daarin gaan speel.

2.9 TIPIESE SAMELEWINGSTENDENSE EN MAATSKAPLIKE PROBLEME IN EERSTERUST.

Die Bruingemeenskap ondervind dieselfde probleme as enige ander gemeenskap. Sekere probleme figureer egter meer prominent in dié gemeenskap. Hierdie probleme is in die verlede veral deur Faul (1989:1-32), Lötter *et al* (1979:1-4-3-9-16, 3-19-3-24-34), Theron en Swart (1964, 108-121) en die Theronkommisie (Theron en Du Toit, 1977:10-11) ondersoek. Die verheldering van die 'Voorligtingsprogram' verg die vooraf beligting van etlike sosio-maatskaplike probleme en samelewingstendense naamlik; werkloosheid, vroeë skoolverlating, buite-egtelikheid en adolessente swangerskappe, misdaad, gebrek aan voldoende behuising in Eersterust, huweliks- en gesinsprobleme, tekort aan konstruktiewe vryetydsaktiwiteite en drank- en dwelmmisbruik. Dié genoemde sosiaal-maatskaplike probleme kan soms gepredisponer word deur die sosio-ekonomiese- en sosio-politiese probleme waarmee die Bruinjeugdige gekonfronteer word (vergeelyk paragrawe 2.8.1 en 2.8.2). Eersterust se maatskaplike probleme is nie losstaande van mekaar nie, maar interverweef met mekaar soos sal blyk uit die komende bespreking. Historiese inligting is op verantwoorde wyse aangevul met resente inligting, ten einde 'n waarheidsgetroue beeld te verkry. Semi-gestruktureerde onderhoude is tydens die laaste helfte van 1998 met die volgende persone gevoer (vergeelyk Bylaag A vir die onderhoude):

- Mevrouw Henda Van der Merwe (Maatskaplike werker te Kinder- en Gesinsorgvereniging, Eersterust)
- Meneer Johan Du Rand (Nasionale Partyleier te Eersterust, wat die munisipale verkiesing te Eersterust verower het en tans lid van die Uitvoerende komitee, Stadsraad van Pretoria is. Hy is al twintig jaar 'n inwoner in Eersterust)
- Doktor HJ Schutte ('n Eerwaarde in die Lutherse kerk en sewentien jaar woonagtig te Eersterust)

2.9.1 Werkloosheid

2.9.1.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Volgens Van der Merwe en Berkhout (1991:96) is werkloosheid 'n universele samelewingstendens wat 'n toename openbaar in omvangrykheid en onoplosbaarheid en word deur verskeie kundiges as die grootste ekonomiese probleem van hierdie era beskou. Die HAT (Odendal *et al*, 1997:1277) omskryf 'werkloos' en 'werklose' respektiewelik as "*Wat sonder werk is*" en "*Persoon wat geen werk kan kry nie*". Die "Central Statistical Service" (CSS) of die 'Sentrale Statistiekdiens' (1998:8) (voortaan genoem die CSS/SSD) konstateer dat die definisie van werkloosheid onlangs verander is om in pas te wees met aanvaarbare internasionale praktyke. (CSS, 1998:8). Die CSS (1998:8) omskryf 'n werklose persoon

soos volg: "The *unemployed* are those people within the *economically active population*, who (a) did not work during the seven days prior to the interview (b) want to work and are available to start work within a week of the interview and (c) have taken active steps to look for work or to start some form of self-employment in the four weeks prior to the interview".

Volgens die CSS (1998:5) wys die onlangse huishoudelike opname daarop dat die werkloosheidskoers in Suid-Afrika amptelik 22,9% en die uitgebreide koers 37,6% vir 1997 was. Die CSS (1998:5) se bevindings wys daarop dat die Bruinbevolking die tweede hoogste werkloosheidsyfer in Suid-Afrika toon. Vir 1997 was 16,0% Bruinmense teenoor die 29,3% van die Swartmense en 10,2% van die Indiërbevolking werkloos. Visser (1991:38-39) bevestig dié stelling met 'n 'Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsingsondersoek' rakende die geestesgesondheid van 10 tot 11 jarige kinders. Hy noem dat bevind is dat 107 (6%) respondente uit 'n gestratifiseerde ewekansige steekproef uit werklose gesinne kom en dat die 65% Bruinkinders aangedui het dat hulle vaders werkloos is. Die grootste werkloosheid het voorgekom onder die Bruinouers van die betrokke kinders.

Volgens Faul (1989:10), Du Rand (1998), Schutte (1998) en Van der Merwe (1998) (vergeelyk Bylaag A vir onderhoude) kom werkloosheid algemeen in Eersterust voor en is dit 'n ernstige probleem. Die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling se maatskaplike steekproefprofiel van Eersterust (1986) toon 'n werkloosheidsyfer van 21,3% onder ekonomies bedrywige mans tussen 15 en 64 jaar. Die Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing (voortaan die 'RGN' genoem) het in 1979 'n studie gedoen wat bevind het dat 13,3% van die 510 mans wat by die studie betrek is, ten tye van die veldondersoek werkloos was. (Strydom in Lötter *et al*, 1979:3-15-5). Die 1986 steekproefprofiel toon dus 'n aansienlike toename in werkloosheid teenoor die 1979 profiel en bevestig die tendens van steeds groeiende werkloosheid ('n Werkloosheidsyfer vir die afgelope dekade vir Eersterust kon nie gevind word nie).

2.9.1.2 Oorsake en gevolge van dié fenomeen

Verskeie primêre en sekondêre oorsake vir werkloosheid kan genoem word, aldus Gerber *et al* (in Human, 1993:15-20) naamlik, **primêre oorsake**: Die Raad vir Bevolkingsontwikkeling (1991:3) wys daarop dat voorkomende programme teen die snelle bevolkingsgroei geïmplementeer moet word, ten einde Suid-Afrika se natuurlike hulpbronne en sosio-ekonomiese vermoëns nie te oortref nie (*bevolkingsontploffing*). Volgens Mostert, Oosthuizen en Hofmeyr (1991:14) het die Bruinbevolking die tweede hoogste fertiliteitssyfer in Suid-Afrika, naas die Swartbevolkingsgroep. Die snelle bevolkingsgroei onder die Bruinbevolking kan gevolglik bydra tot die tekort aan werksgeleenthede en die tendens van werkloosheid. Volgens Human (1993:17) gaan *die ekonomiese groei van 'n land* en werkloosheid hand aan hand. Suid-Afrika gaan tans gebuk onder 'n ekonomiese resessie en dit beteken 'n styging in die aantal persone wat werkloos is.

Werkloosheid op die platteland veroorsaak volgens Human (1993:20) *verstedeliking* onder die plattelandse bevolking in die hoop dat werk in die groot stede bekom sal word. Onvoldoende werksgeleentheid geld egter ook vir die stede. 'n Verskuiwing van werkloosheid vind gevolglik plaas, vanaf plattelandse werkloosheid na stedelike werkloosheid. Nuwe beroepe en professies veroorsaak 'n voortdurende tekort aan *geskoolde mannekrag* om die bepaalde eise wat dié beroepe stel te kan behartig. 'n Goeie onderwysstelsel kan leerders sinvol voorberei op 'n toekomstige loopbaan en kan sodoende werkloosheid help voorkom (Human, 1993:20 en Venter, 1991:31). Die Bruinbevolking van Eersterust beskik oor die algemeen oor lae- en ongeskoolde beroepslui, wat gevolglik bydra tot die werkloosheidsprobleem. Volgens die *SSD* (1991:201) beskik die meerderheid van die inwoners in Eersterust oor standerd agt (graad tien) (3330) en oor standerd tien (graad twaalf) (2283) Wilson en Ramphele (soos aangehaal deur Uys & Marais, 1991:23) meld dat gevind is hoe laer 'n persoon se onderwyspeil, hoe groter die kans dat die persoon werkloos sal wees.

Die sekondêre oorsake van werkloosheid is volgens Strydom (in Lötter *et al*, 1979:3-15-5) dat heelwat van die werklose persone as *werksku* beskou kan word en dat daar in Eersterust 'n groot mate van verdraagsaamheid teenoor hierdie mense is. Schutte (1998) bevestig die stelling en toon 'n besorgdheid rakende die werkskuheidstendens in Eersterust wat veral onder jonger mans en veral skoolverlaters voorkom. Hy is van mening dat werk wel beskikbaar is, maar dat die jeugdige inspanningloos is en as rede die lae besoldiging aanvoer. Volgens Schutte (1998) veroorsaak laasgenoemde rede 'n tendens dat die vrouens moet gaan werk ten einde die gesin aan die lewe te hou. *Plekgebondenheid en kieskeurigheid* is ook sekondêre redes vir werkloosheid indien werksoekers onrealisties is in hul salariseise en met die werksomstandighede (as dit verhuising meebring, byvoorbeeld na die platteland) en dan die werksaanbod van die hand wys (Dillman in Human:1993:22). *Persone wat dagloners is of seisoenale en tydelike werk verrig* is volgens Uys en Marais (1991:24) persone wat veral gekenmerk word deur 'n hoë mate van werkloosheid.

- **Die gevolge van werkloosheid:**

Verskeie navorsers is van mening dat werkloosheid 'n ongunstige invloed op beide psigologiese en fisiese vlak van die individu kan hê (Abrie, 1994:42; Moller, 1991:33; Talleffert, 1995:45; Venter, 1991:28; en Visser, 1991:38-40). Volgens dié genoemde navorsers ervaar die werklose persoon dikwels in 'n mindere of meerdere mate die volgende gevoelens: 'n verlies aan selfrespek, verlaagde selfvertroue, gevoelens van rebelsheid, depressie, frustrasie, rusteloosheid, angstigheid en aggressie. Op 'n fisiese vlak word die volgende psigosomatiese probleme ervaar: hoof- en maagpyne, slapeloosheid, swak konsentrasie en gevoelens van eensaamheid.

Werkloosheid benadeel dikwels nie net die individu nie, maar kan veral die gesinsverhoudings ongunstig beïnvloed (Venter, 1991:28). Volgens Abrie (1994:43) het die verhouding tussen die respondente (in

Abrie se navorsing oor die invloed van werkloosheid op die gesinslewe in Eersterust) en hul lewensmaats verswak sedert werkloosheid ingetree het. Die redes vir die ongunstiger verhouding is weens swak kommunikasie van veral die werklose teenoor sy lewensmaat, minderwaardigheids- en skuldgevoelens wat aanleiding gee tot drankmisbruik en die man wat hom onttrek van die vrou en kinders en sy vriende en klubs en sjebeens al meer opsoek. (Uys & Marais, 1991:25 en Venter, 1991:30). Genoemde faktore veroorsaak ongunstige verhoudings tussen lewensmaats, maar kring verder uit tot die versteuring van die gesinsdinamiek.

Werkloosheid het 'n ongunstige invloed op Eersterust se funksionering, aldus Schutte (1998). Die hoë voorkoms van werkloosheid lei tot verskeie ander probleme. Die werklose jongmans is veral volgens Schutte (1998) diegene wat rondrentel op straat, by jeugbendes betrokke raak, hulle skuldig maak aan vandalisme en ook ongewenste swangerskappe veroorsaak. Die werklose jongmans is volgens hom ook diegene wat drank- en dwelms misbruik en handel dryf daarmee. Ouer mans word 'stoepsitters' wat heeldag sit en drink en geen bydrae tot die gemeenskap lewer nie. Die sosio-ekonomiese stand van Eersterust word gevolglik verlaag.

Faul (1989:11,12) som die werkloosheidsprobleem in Eersterust soos volg op: *"Waarde-oriëntasies wat positief ingestel is teenoor werkloosheid en geen akademiese opleiding asook 'n ondoeltreffende lewenstyl in veral die armoedekultuur lê dus, tesame met die gebrek aan geleenthede en swak ekonomiese toestande, die werkloosheid probleem ten grondslag"*.

Du Rand (1998) beskou werkloosheid as die oorsaak van vele ander maatskaplike probleme in Eersterust en is van mening dat drank- en dwelmgebruik en misbruikprobleme as gevolg van gefrustreerdheid ontstaan, wat weer huweliks- en gesinsonmin veroorsaak. Hy noem ook dat vanweë die beskikbaarheid van sekere soort poste, meer vrouens in die arbeidsmark staan as mans.

2.9.1.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Faul (1989:12) stel die volgende **oplossings** vir die werkloosheidsprobleem voor naamlik, dat werksgeleenthede waar moontlik geskep behoort te word en dié wat werksku is 'n meer doeltreffende lewenstyl behoort aan te leer. Faul (1989:12) is ook van mening dat daar gepoog moet word om ontoepaslike vakkeuses te vermy op skool. Waardeoriëntasies moet ook onderskryf word wat die belangrikheid om 'n goeie beroep te beoefen en om oor voldoende akademiese en tegniese opleiding te beskik, beklemtoon. Hy beklemtoon die skole se hulp met laasgenoemde. Abrie (1994:45-46) sluit hierby aan en noem dat die werkloses probleemoplossing en konflikhantering geleer behoort te word. Hy beveel ook aan dat selfondernemerskap aangemoedig moet word in Eersterust en dat die volgende programme geloods moet word: huweliksverrykingskursusse en programme gemik op die opbou van die werklose se swak selfbeeld (Abrie, 1994:45-46).

Die rol van die voorligtingsprogram is om in samewerking met die skool entrepreneurskap te promoveer en om voldoende loopbaanvoorligting te bied, ten einde die leerders te bemagtig deur middel van lewensvaardigheidsprogramme om lewensvaardig te word en veral die mees verantwoorde loopbaanrigting te kies. Sodoende word werkloosheid bekamp aangesien die leerders al op skool vir die wêreld van werk voorberei word en om verantwoordelike besluite te neem wat hul lewens vorentoe radikaal kan bepaal en beïnvloed.

2.9.2 Vroeë Skoolverlating

2.9.2.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Die 'Vroeë skoolverlating' fenomeen in Eersterust wek kommer by alle opvoedkundiges en kultuurleiers. Dié gemeenskap is van mening dat die menspotensiaal wat deur vroeë skoolverlating verlore gaan, nie bekostig kan word nie (Faul, 1989:12). Volgens "A Policy Framework for Education and Training" (ANC, 1995:11) beteken verpligte skooljare tot en met graad 9 (oftewel soos voorheen bekend, standaard 7). Die nuwe politieke bestel het ná 1994 in werking getree en het 'n verandering van die konsep 'vroeë skoolverlating' meegebring en word die leerders skolasties bevorder in terme van grade en nie meer in deur middel van standerds nie. Gevolglik gaan die jeugdige nie soos vantevore as 'n 'vroeë skoolverlater' gekenmerk word indien hy die skool voor graad tien verlaat nie.

In die literatuur word uiteenlopende definisies van die begrip 'vroeë skoolverlating' gevind. Verwoerd (1985:7) definieer 'n 'skoolstaker' of 'vroeë skoolverlater' as "*enige skoolpligtige leerling wat op enige tydstip sy skoolloopbaan permanent beeindig om enige rede wat nie met 'n inherente gebrek aan bekwaamheid verband hou nie.*" Kronick & Hargis (1990:65-67) bied nie 'n definisie vir vroeë skoolverlating nie, maar wel sekere kenmerke waaraan die vroeë skoolverlater uitgeken kan word, naamlik: Die vroeë skoolverlater beskik gewoonlik oor laer intelligensie vermoëns en akademiese vaardighede; hy beskik oor 'n lae lokus van beheer en gewoonlik eksterne lokus van beheer en presteer gevolglik nie na wense op skool nie; hy het al vantevore gedruip en is gevolglik 'n jaar of twee ouer as die klasmaats; die vroeë skoolverlater is gewoonlik ook afkomstig vanuit 'n laer sosio-ekonomiese agtergrond en die seuns verlaat die skool meer dikwels as die dogters en dan om finansiële redes soos om 'n gesin te onderhou. Donald, Lazarus en Lolwana (1997:150-151) vind aansluiting met dié genoemde stelling en is van mening dat die grootste rede vir vroeë skoolverlating in Suid-Afrika is om 'n inkomste te verdien om sodoende die gesin by te staan.

Volgens Van Zyl Slabbert *et al* (1994:59) is die vroeë skoolverlating 'n rede tot kommer. "*In 1981 only 10% of coloureds had progressed to matric without repeating a standard or dropping out completely. By 1991 this figure had risen to 20%.*" Seckle (in Faul, 1989:12) gee 'n aanduiding van die omvang van vroeë skoolverlating in Eersterust. Die gemiddelde aantal skoolverlaters vir die tydperk 1971-1980 (10

jaar) was 21,2% van die totale aantal toelatings vir standerd 6- tot 8 leerders. Volgens die Departement van Nasionale Gesondheid en Bevolkingsontwikkeling (Suid-Afrika, 1986) bereik 37,6% van die inwoners van Eersterust standerd 8 tot 9 en 10,8% standerd 10, wat dui op 'n relatiewe hoë voorkoms van vroeë skoolverlating.

2.9.2.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Vroeë skoolverlating word aan die volgende fakore toegeskryf volgens die navorsers Engelbrecht, Kriegler en Booysen (1996:284), Die Federasie (in Faul, 1989:13), (*Die Federasie vir Gemeenskapsontwikkeling (voortaan genoem die 'Federasie') is in 1986 gestig ten einde aandag te skenk aan gemeenskapsvraagstukke (Faul, 1989:11). Volgens Schutte (1998) wat in die Federasie gedien het, het die Federasie ongeveer 1990 weens druk van onder andere politieke groepe ("Eersterust concerned citizens") tot niet gegaan. Verwoerd (1985: 111-128) en die RGN-studie (1979) met Timmermans en Van der Burgh as medewerkers (in Lötter *et al.*, 1979:3-9-1-3-9-16): Die uitwerking van die gesinsagtergrond of leefwêreld op die vordering en skoolprestasies van die jeugdige (die sosiale isolasie en normloosheid waarin die jeugdige opgroei) en oorbewoning waar in ongunstige en 'n oorvol wonings gestudeer moet word. Van Rooyen (1990:140) sluit by die stelling aan en meen dat talle vroeë skoolverlaters opgroei in onvolledige huisgesinne, dikwels sonder 'n vader en gevolglik met moeders wat as enkelouers moet optree. Die ouers werk lang ure en is nie altyd in staat om die nodige aandag en leiding aan die kinders te skenk nie. Vroeë skoolverlating by die ouers dien ook as voorbeeld vir die jeugdige om ook die skool vroeg te verlaat. 'n Verdere rede vir vroeë skoolverlating is die noodsaaklikheid vir die jeugdige om tot die arbeidsmark toe te tree op 'n jong ouderdom soos waar gesinsonvolledigheid voorkom. Ten tyde van die 'RGN' ondersoek (1979) was 71,5% van die skoolverlaters na vroeë skoolverlating werkloos, moontlik as gevolg van swak sosio-ekonomiese omstandighede. Die vroeë skoolverlater beskik gewoonlik oor 'n lae selfkonsep en vind beïnvloeding van die portuurgroep om die skool saam te verlaat maklik plaas. In die finale skooljaar voor skoolverlating kon veral verswakking van onderwyser-leerderverhoudings, interpersoonlike probleme met die portuurgroep en swak skoolprestasies 'n rol gespeel het by die besluit om die skool te verlaat. 'n Tendens van stökkiesdraai vind gewoonlik net voor vroeë skoolverlating plaas.*

Carlen, Gleeson en Wardhaugh (1992:65-66) en Van Niekerk (1988:192-193) bied ook die volgende definisie en oorsake van skoolverlating: "...vermyding van die skool deur die kind sonder die medewete van die ouers". Die kind wat stökkiesdraai is gewoonlik ongelukkig by die huis, onpopulêr by die skool en onsuksesvol in sy skoolwerk. Die kind is persoonlikheidsgewys gewoonlik wanaangepas en die kind se familie gedepriveer, werkloos en swak opgelei. Van Niekerk (1988:193) noem die volgende rakende die sekondêre skoolkind wat stökkiesdraai: "Indien hy nie die interpersoonlike verhoudinge en ook die werkopgaaf as sinvol beleef nie, word sinledige ervaringsreste by sy ervaringswêreld geïnkorporeer, wat bydra tot die opbou van spanning en angs by die sekondêre skoolkind". Die stökkiesdraaier is "skoolmoeg" en verlaat dus die skool vroeg omdat die skool as sinneloos ervaar word.

Adolescente swangerskappe is 'n ernstige probleem in Eersterust en volgens Engelbrecht, Kriegler en Booysen (1996:284) korreleer dié betrokke swangerskappe nou met vroeë skoolverlating. Onlangse studies bewys dat ten minste 40% meisies as gevolg van swangerskappe die skool vroeg verlaat (vergelyk paragraaf 2.9.3).

- **Die gevolge van vroeë skoolverlating:**

'n Verband kan getrek word tussen vroeë skoolverlating en ander maatskaplike probleme. Timmermans en Van der Burgh (in Lötter *et al*, 1979:3-9-16) en Van Rooyen (1990:227) vind aansluiting by die stelling en is van mening dat daar 'n beduidende verband is tussen vroeë skoolverlating en ander maatskaplike probleme soos bendevoorming, die gebruik (en misbruik) van alkohol, dagga en dwelmmiddels, werkloosheid, afwykende gedrag, adolessente swangerskappe en swak sosio-ekonomiese omstandighede. Ter aansluiting by die stelling van afwykende gedrag as 'n gevolg van vroeë skoolverlating, noem Faul (1989:14) dat tydens 'n gemeentekonferensie van die Nederduits-Gereformeerde Sendinggemeente in Eersterust, daar tot die slotsom gekom is dat vroeë skoolverlating 'n groot rol speel in die bestaan van misdadige jeugbendes in Eersterust. Kronick & Hargis (1990:64) is ter aansluiting hierby van mening dat werklose vroeë skoolverlaters daartoe geneig is om ses tot tien keer meer by kriminele aktiwiteite betrokke te wees as persone wat in die arbeidsmark staan.

2.9.2.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Die gemeenskap van Eersterust is bekommerd oor vroeë skoolverlating en bepleit beter gesinsverhoudings en toekomsмотivering vir die kinders. Du Rand (1998) is van mening dat die ouers meer betrokke kan raak by hul kinders se skoolloopbaan, ten einde vroeë skoolverlating te bekamp. **Die voorligtingsprogram** kan van hulp wees om die potensiële vroeë skoolverlaters in samewerking met die skool en die betrokke voorligtingonderwysers vroegtydig te identifiseer en te bemagtig ten einde 'skoolgaan' as sinvol te beleef. Die betrokke leerders kan van hulp bedien word met vakhulp, veral ten aansien van probleemvakke en studiehulp (vergelyk paragraaf 4.4). Beradingshulp behoort die betrokke leerders se ongunstige selfkonsep te verhoog en moontlike emosionele- en gedragsprobleme terapie te verander. Lewensvaardigheidsprogramme sal die leerders bemagtig om beter gesins-, onderwyser- en portuurgroepverhoudings in stand te hou.

2.9.3 Buite-Egtelikheid

2.9.3.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Die HAT (Odendal *et al*, 1997:114) definieer buite-egtelik soos volg: "Buite die huwelik: *Buite-egtelike kinders*." Die persoon wat swanger raak en nie wettiglik getroud is nie, is 'n ongehude moeder en bring 'n buite-egtelike kind in die wêreld. Hierdie persoon is derhalwe ongetroud, geskei of 'n weduwee.

Suid-Afrika se Bruinbevolking het 'n geskiedenis van hoë buite-egtelike geboortes. Volgens De Kock (in Lötter *et al*, 1979:3-7-1) het die Bruinbevolking van Suid-Afrika destyds (1975) 'n buite-egtelikheidsyfer van ongeveer 500 per 1000 geboortes gehad. Faul (1989:15) sluit hierby aan en noem dat volgens die statistiek van die Stadsraad van Pretoria 24,7% van alle geboortes in 1975 buite-egtelik was. In De Kock (in Lötter *et al*, 1979:3-7-14) se RGN-studie is bevind dat 50,6% van 360 getroude vroue (wat 'n wettige man het of gehad het) aan een of meer kinders geboorte geskenk het voordat hulle in die huwelik getree het. Hierdie maatskaplike probleem kan verder teruggevoer word na die Theron-verslag van 1964 (Theron (red.), 1964:13) waarin genoem word dat die jaarlikse persentasie geboortes onder Bruinmense wat as buite-egtelik geregistreer is sedert 1938, 35% tot byna 37% beloop het. Theron konstateer verder dat 36,8% van alle geboortes in 1958 onder Bruinmense as buite-egtelik aangedui is en indien die ouderdom van die moeders in aanmerking geneem word, is gevind dat van alle geboortes in 1958, 79,1% van die moeders in die ouderdomsgroep 15-19 jaar, buite-egtelik was.

Na aanleiding van bogenoemde opmerking van Theron (Theron (red.), 1964:13) kan genoem word dat adolessente swangerskappe al 'n geruime tyd 'n maatskaplike probleem is en dat die fertiliteit hoog is onder die Bruinbevolking, wat 'n sneeubal effek vorm ten aansien van ander maatskaplike probleme wat daardeur veroorsaak word (vergelyk bevolkingsontploffing in paragraaf 2.9.1 oor werkloosheid). Volgens Bray (1995:2) en Stok (1994:1) is adolessente swangerskappe deur verskeie professionele persone (onderwysers, kliniekpersoneel en Maatskaplike werk studente werksaam by die Kinder- en Gesinsorgvereniging) wat in Eersterust werksaam is, as 'n probleem geïdentifiseer. Bray (1995:2) konstateer dat die munisipale kliniek in Eersterust 90 adolessente swanger meisies geakkommodeer het in die periode Januarie tot Desember 1994. Hierdie statistiek sluit nie die swanger adolessente in wat deur privaat dokters en ander hospitale soos die Pretoria Akademiese hospitaal in verband met hulle swangerskap behandel is nie. Volgens Du Rand (1998) en Stok (1994:2) is adolessente swangerskappe 'n sensitiewe aangeleentheid wat nie goedsmoeds deur die gemeenskap aanvaar word nie. Stok (1994:2) is van mening dat daar ander soortgelyke gevalle voorkom wat nie aangemeld word nie.

2.9.3.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Soos blyk uit die voorafgaande het Eersterust 'n hoë adolessente swangerskapsyfer en sal daar 'n blik gewerp word op faktore wat aanleiding gee tot die staat van ongehude moederskap. De Jager (1991:49), De Kock (in Lötter *et al.*, 1979:2-7-23, 3-7-24), Die Federasie (in Faul, 1989:15), Stok (1994:14-16), Van Zyl (1997:24-40) en Venter (1995:143) is van mening dat ongehude moederskap deur verskeie faktore bevorder word naamlik, die voorkoms van voorhuwelike seksuele permissiwiteit in die postmoderne samelewing in toenemende liberalisering jeens die toelaatbaarheid van voorhuwelike seksuele aktiwiteite vir sowel mans as vrouens. Die massamedia het hier 'n groot rol te speel in die beïnvloeding van die jeug, as gevolg van die publikasies van seksuele boeke en films en middagsepiee wat eksplisiete bedtonele uitbeeld. Stok (1994:15) konstateer dat die televisie 'n groot rol speel in Eersterust weens gebrek aan genoegsame vryetydsaktiwiteite en ontspanningsgeleenthede. Gevolglik kan voorhuwelike geslagsgemeenskap op dié wyse gepredisponeer word en behoort toereikende geslagsopvoeding aandag te geniet. De Jager (1991:49) het bevind dat slegs nege van die 50 respondente van haar navorsing kontrasepsiemiddels gebruik het tydens geslagsgemeenskap. Die rede was onkunde en wanopvattinge eens die gebruik van kontrasepsiemiddels en gevolglik het hulle swanger geword.

Die jeugdige wat 'n behoefte het aan ouerlike liefde, aandag en kommunikasie, probeer die affeksie as substituuat by iemand van die teenoorgestelde geslag vind, en/of by die portuurgroep vind. Die portuurgroep oefen druk uit ten aansien van seksuele eksperimentering en drank en dwelmmisbruik (vergelyk sosiale ontwikkeling van die adolessent, paragraaf 2.4.1.4). Drank verminder die inhibisies en laat die jeugdige aan seksuele praktyke deelneem, wat andersins nie sou gebeur het nie. Die verhouding wat deur die jongmeisie aangegaan word met die teenoorgestelde geslag, gaan gewoonlik gepaard met voorhuwelike geslagsomgang wat kan uitloop op 'n ongewenste swangerskap. Volgens die Federasie (in Faul, 1989:15) stel die ouers self nie 'n gunstige voorbeeld aan die kinders ten aansien van die huwelik en langdurende verhoudings nie en kan dit ook aanleiding gee tot vroeë seksuele verhoudings. Die ouers moet sodoende meer betrokke raak en geslagopvoeding ernstig opneem en as beter rolmodelle vir die kinders op te tree.

Die gedeelte van die inwoners van Eersterust wat blootgestel is aan armoede en behuisingsprobleme laat ongewenste geslagsvermenging plaasvind. Weens 'n gebrek aan privaatheid en ruimte in slaapvertreke by 'n aansienlike persentasie van die inwoners van Eersterust, neem die kinders op 'n vroeë ouderdom die geslagsdaad waar. 'n Gebrek aan ruimte vir binnehuisse ontspanning dryf jong kinders dikwels na die straat om daar hul ontspanning te soek. Hier kom hulle dikwels in kontak met mense wat nie hoë waarde aan die huwelik heg nie (vergelyk paragraaf 2.9.5).

- **Die gevolge van buite-egtelikheid:**

Die gevolge van buite-egtelikheid, veral in die geval van 'n swanger adolessent, het komplekse en fisiese probleme as uitvloeisel volgens Bray (1995:3), De Vissér & Le Roux (1996:104), Faul (1989:16), Preston-Whyte, Zondi & Gumede (1990:13), Stok (1994:2) en Went (in Nothnagel & Priest, 1990:10). Swanger adolessente beleef dat hulle adolessensie en jongmensjare van hul weggeneem is, aangesien daar van hul verwag word om soos volwassenes op te tree. Weens die swangerskap word die swanger adolessent gedwing om die skool te verlaat en gevolglik vind vroeë skoolverlating dikwels plaas, wat haar toekomsmoontlikhede beperk en aanleiding gee tot werkloosheid. Sodoende word 'n bykomende las op die gemeenskap geplaas om die ongehude moeder en haar kind te versorg. Die tendens dat die ongehude adolessente-moeder haar kind by haar ouers los en dan geen bydrae lewer tot die versorging van die kind nie kom gereedlik voor in Eersterust. Sodoende plaas dit 'n ekstra finansiële las op die ongehude moeder se ouers. Oorhaastige huwelike op 'n té vroeë ouderdom lei dikwels tot huweliksprobleme en gesinsverbrokkeling. Hierdie jong meisie se té vroeë moederskap kan drank-en-dwelmmiddelmisbruik predisponeer, aangesien die té vroeë las haar emosioneel kan benadeel en selfs daartoe kan lei dat sy knak en emosionele ineenstorting beleef.

2.9.3.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Buite-egtelikheid is 'n probleem wat die hele samelewing ongunstig beïnvloed en daarom behoort die probleem aangespreek te word. De Kock (in Lötter *et al*, 1979:3-7-26) beveel aan dat die armoede-siklus deur 'n effektiewe gesinsbeplanningsveldtog onder die jeug en die verbetering van die algemene lewensstandaard verbreek moet word. Sodoende moet die welsynsorganisasies meer voorkomend as hulpverlenend deurdat daar beter behuisingsvoorsiening behoort te wees. In Faul (1989:16) is die onderwysers van Eersterust van mening dat 'n begin gemaak kan word deur self geslagsvoorligting vir die kinders aan te bied, waar ouers self in gebreke bly om dit te doen. Hulle beveel ook die skep van 'n toekomspektief aan by die kinders, meer stabiele ouer-kindverhoudings wat kan lei tot beter sosialisering by die kinders, die aanleer van andersoortige waarde-oriëntasies en die uitskakeling van oorbewoning. Gevolglik moet gepoog word om oor die algemeen 'n meer doeltreffende lewenstyl te propageer en te skep, wat daartoe sal bydra dat die buite-egtelikheidsprobleem bekamp word.

Die voorligtingsprogram kan in samewerking met die onderwysers, die ouers en predikante die probleem van buite-egtelikheid bekamp deur klem te plaas op geslagsopvoeding aan leerders en veral die ouers se rol daarin. Ouers moet ook die erns van stabiele ouer-kindverhoudings insien om sodoende die desperate soeke na liefde te voorkom, waar dit tot adolessente swangerskappe aanleiding kan gee. Predikante van die samelewing kan in pas met die voorligtingsprogram berading en steun bied aan diegene wat hulle in ongewenste swangerskappe begewe. Predikante behoort ook die taak op te neem

om waardes en norme voor te hou aan adolessente, waar die ouers in gebreke bly om dit te doen, ten einde voorkomend op te tree teen adolessente swangerskappe.

2.9.4 Misdad

2.9.4.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Misdad is een van die ernstigste maatskaplike probleme wat in Suid-Afrika ondervind word. Misdad word soos volg omskryf deur die HAT (Odendal *et al*, 1997:668) "*Sedelik slegte daad, kriminele handeling; swaar vergryp*". Volgens De Kock (1997:10) blyk dit uit 'n vergelyking van Suid-Afrika se misdadratio vir 1994 met die van Interpol-lande (soos gelys in ICPO-*Interpol: International Crime Statistics Report 1994*) dat Suid-Afrika in 1994 die hoogste verkragtingsratio, die vierde hoogste moordratio en elfde hoogste ernstige aanrandingsratio gehad het.

Die Bruinmense as deel van die Suid-Afrikaanse bevolking gaan al etlike jare onder hoë misdad gebuk. Volgens die Theron-verslag (1976) (in Lötter *et al*, 1979:3-19-2) word na die misdadprobleem in die volgende aanhaling verwys: "*die Kleurlingbevolking wat in 1970 (13,91%) van die totale bevolking van Suid-Afrika uitgemaak het, het gedurende die tydperk 1969-1970 byna dubbeld soveel, naamlik (27,71%), tot die totale getal veroordelings in Suid-Afrika bygedra...*". In Eersterust is misdad 'n algemene verskynsel wat in akute vorm voorkom. Misdad sluit volgens die 'RGN-studie' (Schurink in Lötter *et al*, 1979:3-20-5) veral diefstal, roof, aanranding, verkragting en jeugbendes in. In dié betrokke RGN-studie is onder andere bevind dat sowat 10% van 1002 huishoudings 'n slagoffer van misdad opgelewer het in die jaar wat die ondersoek voorafgegaan het (Boshoff in Lötter *et al*, 1979: 3-19-5). Onder andere is daar in hierdie studie bevind dat misdad veral 'n naweekverskynsel is. Dié studie is van mening dat die misbruik van alkohol waarskynlik bydra tot hierdie verskynsel. Schurink (in Lötter *et al*, 1979:3-20-8) het bevind dat benewens alkoholmisbruik wat deur die grootste enkele persentasie van die respondente as die belangrikste sosiale probleem in Eersterust aangetoon is, bendes, diefstal en verkragting respektiewelik as die vernaamste probleme in die gemeenskap aangedui is.

2.9.4.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Jeugbendes is 'n verskynsel wat in toenemende mate al hoe meer kom in die Eersterust-gemeenskap. Schurink, (in Lötter *et al*, 1979:3-20-10) het bevind dat jeugbendes 'n groot bydrae lewer tot misdad in Eersterust en die vrees vir misdad. Volgens van Heerden (1996:11) is die gemeenskap van mening dat hulle daagliks aan die aktiwiteite van jeugmisdad blootgestel word, byvoorbeeld deur diefstal en selfs bendegevegte. Volgens Kruger (1995:1) beleef die gemeenskap die bendes oor die algemeen as negatief en destruktief en noem dat die kinders wat deur die bendes beïnvloed word, probleme skep en/of die skool op 'n vroeë ouderdom verlaat. Die onderwysers noem dat die

ouderdomsgroep van ongeveer 14 tot 16 jaar 'n beïnvloedbare leeftyd is en dat hierdie kinders die vatbaarste is vir bende beïnvloeding. Du Rand (1998) (vergelyk Bylaag A) is van mening dat die bende-probleem gekoppel kan word aan die werkloosheidsprobleem. Indien laasgenoemde groter word, eskaleer die bende-probleem daarmee saam.

Faul (1989:16) beweer dat jeugbendes vermoedelik saamgestel word uit vroeë skoolverlaters, stokkiesdraaiers en werklooses. Die redes wat genoem kan word vir die belangstelling om as lidmaatskap aan 'n jeugbende is portuurgroepdruk, armoede, tekort aan konstruktiewe vryetydsbesteding, ontoereikende betrokkenheid van die ouers by die jeug en onbevredigende gesingsverhoudings. Porché-Burke & Fulton (in Cervantes (red.), 1992:91) meld dat sekere karaktereïenskappe dikwels kenmerkend is van 'n bendelid, naamlik 'n tekort aan eie identiteit, 'n tekort aan 'n goeie opvoeding en tekort aan sosiale- en loopbaanvaardighede. Dikwels gaan die adolessent deur 'n identiteitskrisis, wat eie is aan die ontwikkelingsfase en is dan te vinde vir die samehorigheidsgevoel, samesyn en sekuriteit wat 'n bende kan bied.

Die Federasie se jeugkomponent (in Faul, 1989:17) is van mening dat die oorsake vir die toename in vandalisme en jeugmisdaad in Eersterust gevind moet word in die ledigheid wat bestaan by die jeug as gevolg van te min georganiseerde sportklubs en in die swak identifikasie wat bestaan met die gemeenskap (as gevolg van byvoorbeeld die standaard van behuising en strate, die toestand van parke en swak beplanning van fasiliteite; in die misbruik van drank en dwelms en in die tekort aan georganiseerde jeugbewegings). Volgens Faul (1989:17) lê 'n kenmerkende ondoeltreffende lewenstyl ten grondslag van die misdaadprobleem in Eersterust. Theron (1979:61) som die misdaadprobleem soos volg op: “... die hoë voorkoms van misdadigheid dikwels in groot mate 'n simptoem is van veral ongunstige sosio-ekonomiese omstandighede”.

- **Gevolge van die misdaadprobleem**

Volgens Faul (1989:18) is die ouers, gemeenskapsleiers en verantwoordelike jongmense in Eersterust bekommerd oor die toenemende voorkoms van misdaad in Eersterust. Ouers is bekommerd oor hulle jong kinders se toekoms en hoe al die eksterne negatiewe invloede hul toekoms kan benadeel. Hierdie negatiewe invloede lei volgens hulle tot vroeë skoolverlating, werkloosheid, drank-en dwelmmisbruik en latere huweliks-en gesinsprobleme by die jong kinders, aangesien andersoortige waarde-oriëntasies nie van jongs af aangeleer word nie. Verminderde interaksie vind plaas tussen bendelede en persone in die gemeenskap, aangesien toenemende vrees vir misdade die gemeenskap noodsaak om hulle al hoe meer te laat isoleer (Faul, 1989:18). Van der Merwe (1998) (vergelyk Bylaag A) is dit ook eens dat die bendelede en -aktiwiteite die Eersterustgemeenskap se vrye daaglikse gang inkort. Die bendelede bereik volgens haar oor die algemeen nie hul gegewe potensiaal bereik nie en selftransending en selfaktualisering min bereik word (vergelyk paragraaf 2.4).

2.9.4.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Volgens die Eersterust-gemeenskap kan die volgende faktore 'n belangrike bydrae lewer om die voorkoms van misdaad in Eersterust te bekamp: Die opheffing van die gemeenskap en uitskakeling van probleme soos werkloosheid, oorvol skole, gebrek aan 'n toekomsvisie by die jeug, oorbewoning, drank- en dwelmmisbruik en 'n gebrek aan vryetydsaktiwiteite. Beter en fermere optrede deur die polisie kan volgens die kerkleiers en skoolhoofde ook 'n belangrike bydrae lewer (Faul, 1989:18). Geletterdheids- en naskoolse kursusse vir kinders wat swak presteer kan moontlik geïnisieer word, om vroeë skoolverlating te voorkom en ook moontlike konformeringsprobleme te probeer voorkom. Volgens Kruger (1995:47) kan die voorkomingskursusse die bende-probleem bekamp naamlik, lewensvaardigheidskursusse vir die hantering van groepsdruk, verhoudingsvaardighede om hegte vriendskapsverhoudings te bou en selfgeloof om intimidasie van bendeleden teen te werk.

Die rol van die voorligtingsprogram is belangrik ten einde die genoemde probleem te bekamp. Die implementering van lewensvaardigheidskursusse vir die Bruinjeugdiges kan misdaad voorkom deur die potensiële misdadiger vaardig te maak in die aanknoop en in stand hou van sinvolle verhoudings met belangrike en gunstige rolmodelle in hul lewens. Die jeugdiges met bevredigende interpersoonlike verhoudingslewe sal portuurgroepdruk beter kan weerstaan om by misdadige situasies betrokke te raak en sal selfgeloof kan optree indien die situasie dit vereis. Hierdie betrokke jeugdiges sal ook die vermoë kan toon om hul vrytyd sinvol te gebruik soos vir studies en sodoende mee te werk aan 'n beter en sinvolle toekoms, eerder as bende aktiwiteite en misdadigheid wat hul toekoms kan benadeel en verduister.

2.9.5 'n Tekort aan voldoende behuisings

2.9.5.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Finlayson (in Lötter *et al*, 1979:3-2-1) argumenteer dat behuisings skuiling teen die elemente, fisiese en sielkundige sekuriteit en 'n beginpunt vir 'n persoon se identiteit bied. Behuisings is een van die basiese behoeftes van die mens. Kruger (1985:18) wys daarop dat naas water- en voedselvoorsiening huisvesting een van die belangrikste behoeftes van die mensdom is. Behuisings bied lewensnoodsaaklike beskutting en veiligheid en is een van die belangrikste aanduiders van 'n persoon se lewensstandaard of sosiale welsyn.

Industrialisasie en snelle aanwas, sowel as verstedeliking van die bevolking het volgens Theron (red.) (1964:97) al in 1964 in Suid-Afrika soos in ander lande ernstige behuisingsprobleme veroorsaak. Dié bevinding word in die "Kortbegrip van die Theronverslag van 1976" (Theron & Du Toit, 1977:41) bevestig met die stelling dat die kommissie baie sterk onder die indruk gekom het van die dringendheid

en akuteit van die vraagstuk van behoorlike huisvesting vir die Bruinmense. Die behoefte aan behuising is raakgesien en aangespreek deur die owerheidsweë, maar daar het in die verlede altyd 'n behoefte aan behuising bly bestaan. Die aandag wat in die verlede aan die behuisingsprobleem geskenk was, het die afgelope dekade resultate begin toon, soos geblyk het uit 'n behoeftebepaling wat in 1992 in Eersterust gedoen was (Pretorius, 1992:84). Die bevindings van die ondersoek het getoon dat die tekort aan wat in die verlede aan genoegsame behuising geheers het, in só 'n mate verbeter het dat behuising volgens die behoeftekateregoreë op 7% gepresenteer het (as sewende belangrikste behoefte) teenoor die 29% van basiese behoeftes en behoeftes aan basiese dienste.

Die volgende persone het almal vir die 'Departement Maatskaplike Werk' ondersoek gedoen na die behuisingstand in Eersterust naamlik, Dargan (1991), Fourie (1991), Karam (1994), Keiller (1991) en Van de Wetering (1991). Die ondersoekers het tot die gevolgtrekking gekom dat die behuising in Eersterust nie voldoende is nie: die inwoners nie tevrede is met hul wonings nie; die vertrekke te klein is (Keiller, 1991:38) en daar nie genoeg wonings is nie. Karam (1994:48) noem dat 57% van die respondente van haar steekproef nie oor hul eie wonings beskik het nie, wat oorbewoning veroorsaak. Pretorius (1992:Bylaag 1) sluit by hierby aan en is van mening dat behuising in Eersterust nie voldoen aan die standaard wat nodig is vir die sosio-kulturele opheffing van die gemeenskap nie. Drie tipes behuising word in Eersterust aangetref, naamlik privaathuise, ekonomiese koopskemas en sub-ekonomiese huurhuise. Volgens 'n meningsopname wil 73,2% van 317 respondente nie in dié genoemde huise bly nie. Die huise is klein en ongerieflik, die gehalte is swak, die erwe is klein, die huise te duur vir hul waarde en pas nie in die Eersterust-gemeenskap nie.

2.9.5.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Schutte (1998) en Du Rand (1998) is dit albei eens dat die nood aan behuising in Eersterust groot is en die oorsaak is/toegeskryf kan word aan die feit dat erwe nie beskikbaar is nie, omdat Eersterust as gevolg van die bestaande grense nie kan uitbrei nie. Die grense van Eersterust is Noord-Magaliesburg, Oos-Eersterust begraafplaas, Suid-Stormvoëlweg en Wes-Rietjiespruit tot by Joseph Daniel Staal (Kruger, 1998:3).

- **Gevolge van die behuisingsprobleem:**

Dargan (1991:50) en Faul (1989:50) is van mening dat behuisingsprobleme aanleiding kan gee tot maatskaplike probleme soos werkloosheid as gevolg van die minderwaardige milieu, min motivering en min privaathed waarin die inwoner moet studeer en opvoeding moet ontvang. Ongewenste geslagsvermenging vind weens oorbewoning plaas as wat bloedskanie en ongewenste swangerskappe tot gevolg kan hê. Die oorbewoning het ook huweliksprobleme, drank- en dwelmmisbruik, selfmoorde, kindermishandeling, misdaad en vele ander maatskaplike probleme tot gevolg. Van de Wetering

(1991:49) is van mening dat die maatskaplike probleme in Eersterust (soos werkloosheid) verband hou met oorbewoning.

Die kind in hierdie omstandighede verloor volgens Fourie (1991:41) belangstelling in die skoolwerk wat gevolglik 'n sneeubal effek tot gevolg het, naamlik swak skoolvordering en vroeë skoolverlating wat ongeskooldeheid predisponeer en tot armoede lei, wat weer oorbewoning tot gevolg het. Faul (1989:20) wys daarop dat die onvoldoende behuising uiteindelik aanleiding kan gee tot 'n ondoeltreffende lewenstyl.

2.9.5.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Die behuisingsprobleem het algaande verbeter, maar soos wat die onderhoude met die gesaghebbende inwoners van Eersterust en 'n Maatskaplike werker werksaam in Eersterust (Du Rand, Schutte en Van der Merwe) en resente navorsing gedoen in Eersterust toon, is dié probleem nog nie voldoende opgehef nie (vergelyk Bylaag A). Dié genoemde probleem kan op skoolvlak aangespreek word deurdat jeugdige wat hul in oorvol wonings bevind, gemotiveer behoort te word om ten spyte van die ongunstige omstandighede, steeds moet poog om hul beste te lewer ten aansien van die skoolwerk. Hierdie jeugdige moet ook gemotiveer word om 'n positiewe ingesteldheid jeens hul huidige omstandighede en teenoor die toekoms te ontwikkel en aan te kweek. Voorgenoemde kan ondersteun word deur lewensvaardigheidsprogramme en berading aan diegene te bied in ongunstige behuisingsomstandighede. Sodoende kan die jeugdige poog om die verswarende omstandighede te transendeer en probeer meewerk aan 'n gunstige toekoms (vergelyk paragraaf 2.4).

2.9.6 Huweliks- en gesinsprobleme

2.9.6.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Die Bruinmense het volgens die Sentrale Statistiekdiens (SSD, 1992:2) die tweede hoogste egskeidingsyfer (5408) naas die Blanke bevolking (21,006). Die Swartmense se egskeidingsyfer was tot 1994 in Suid-Afrika onbekend aangesien dit selde geregistreer is. Die egskeidingsyfer vir die Bruinmense is 5029 vir 1995 en was 8168 kinders was betrokke.

Huweliks- en gesinsprobleme is 'n algemene verskynsel in Eersterust. Marais (in Lötter *et al*, 1979:3-6-12-3-6-15) konstateer in die RGN-studie (1979) dat meer as 10% van die 490 getroude vroue of vroue wat saam met mans woon en wat ondervra is ten tyde van die ondersoek, betrokke was by verbrokkelde verbintenisse. Die respondente het verder verklaar dat die meeste struwelinge in die huwelik sentreer om geldsake, die man se drinkgewoontes en sy uithuisigheid. Die man se gedrag word dikwels nie met gelatenheid deur die vrou aanvaar nie en lewer dus bewys van haar relatiewe hoë statusposisie in die

huweliksverhouding. Die tendens waar die vrou die stabiliserende faktor in die gesin is, is dan volgens die RGN-studie (1979) sterk aanwesig in Eersterust. Ter aansluiting hierby het Trümpelmann (1981:3) se RGN-studie (1981) in Eersterust, hoofsaaklik twee gesinstipes geïdentifiseer, naamlik:

- a) 'n Moedergesentreerde gesinstipe wat hoofsaaklik onder die laer stand en meer gedisorganiseerde strata van die bevolking voorkom.
- b) 'n Vadergesentreerde gesinstipe wat meer onder die hoër stand van die bevolking voorkom.

Buiten huweliksprobleme word daar probleme in die gesin, wat verband hou met die kinders, in Eersterust aangetref. Kerkleiers en onderwysers is bekommerd oor die onbevredigende ouer-kindverhoudings in die gemeenskap. 'n Tekort aan opbouende verhoudings tussen gesinslede figureer, wat kan lei tot emosionele onbestendigheid by die lede en kan inwerk op die doeltreffende funksionering van enige gesin (Faul, 1989:21).

2.9.6.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Volgens Du Rand (1998) veroorsaak werkloosheid en armoede konflik binne die huwelik, wat dikwels egskeidings veroorsaak. Die Federasie (in Faul, 1989:21) is van mening dat die volgende redes as oorsake van die huweliksverbrokkeling genoem kan word naamlik, 'n gebrek aan kommunikasie tussen huwelikspare, finansiële probleme (vergelyk paragraaf 2.9.1), drank- en dwelmmisbruik, behuisingsprobleme, seksuele probleme, huweliksontrou, onvoldoende rolvervulling, huweliksgeweld (aggressie wat nie konstruktief verwerk word nie) en huwelike wat op 'n te jong ouderdom aangegaan word.

- **Die gevolge van huweliks- en gesinsprobleme:**

Die **gevolge** van die genoemde probleem is volgens Faul (1998:22) nadelig vir die inwoners van Eersterust. Die gesin is 'n stabiliserende faktor in enige mens se lewe en indien daar huweliks- en gesinsprobleme voorkom lei dit tot onbestendigheid in die gesin en kan die probleem eskaleer tot binne die gemeenskap. Hierdie tendens vind plaas in Eersterust, waar die volwassenes dikwels probeer ontvlug van die werklikheid deur betrokke te raak by veral drankmisbruik en buite-egtelike verhoudings. Die groot hoeveelheid kinders wat by egskeidings betrokke is beleef onstabiele ten aansien van hulle huislike gesitueerdheid, hulle word ontwrig en raak onseker van hulself. Derhalwe word hierdie betrokke kinders se lewens en toekomsverwagtings vertroebel.

Gemeenskapsleiers skryf die probleem van ongunstige ouer-kindverhoudings toe aan ouers wat hulle kinders nie verstaan nie en hulle soms heeltemal van die kinders se opvoeding onttrek. Dikwels moet albei ouers lang ure werk en kan hulle gevolglik nie na behore 'n gunstige verhouding met hul kinders

opbou nie (vergelyk paragraaf 2.8.1). Die kinders is gedurig aan soveel nadelige invloede in die gemeenskap blootgestel wat die ouers se opvoedingstaak verder bemoeilik (Faul, 1989:21). Ongunstige ouer-kindverhoudings kan moontlik verkeerde vriende met ongunstige invloede predisponer, asook vroeë seksuele verhoudings, misdaad en drank- en dwelmmisbruik.

2.9.6.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Die Federasie (Faul, 1989:22) is van mening dat die hantering van die probleem lê in huweliksvoorligting, -beraad en -verryking, asook ouerleidingsprogramme. Die bekamping van huweliksprobleme behoort beklemtoon te word deur die aanleer van waarde-oriëntasies wat die huwelik as 'n verhouding moet sien wat versigtig aangegaan moet word en waaraan daar gewerk moet word. Volgens Schutte (1998) is opheffingswerk in Eersterust nodig om 'n verantwoordelike sin tuis te bring by die Eersterustinwoners, maar veral by die jeug. Die onderlinge verhoudings sal volgens hom verbeter word en daarmee saam die algemene lewenswyse en lewensstandaard te Eersterust.

'n Naskoolsentrum in Eersterust kan moontlik daartoe bydra dat kinders wie se ouers werk, nie aan soveel skadelike elemente in die gemeenskap blootgestel word nie. Volgens Beukes (1992:4 & 25) is 'n naskoolsentrum 'n fasiliteit wat daargestel is om, om te sien na skoolgaande kinders en funksioneer gewoonlik van direk na skool tot ongeveer vyf uur in die middag. Die diens wat voorsien word sluit gewoonlik 'n ligte middagete, toesigdienste, georganiseerde spele en algemene hulp met huiswerk in. Beukes se ondersoek na die behoefte aan 'n naskoolsentrum in Eersterust het aan die lig gebring dat 73,1% van die respondente belangstel het en 26,9% nie belanggestel het om hul kinders in 'n naskoolsentrum te plaas, indien so 'n fasiliteit beskikbaar was nie.

Die voorligtingsprogram kan van hulp wees om ouerleidingsprogramme in samewerking met die skole aan te bied. Die ouers kan sodoende bemagtig word om hul kinders en spesifiek die adolessente beter te begryp in hul komplekse ontwikkelingsfase (vergelyk paragrawe 2.5.1 en 2.5.2) waarin hulle hul bevind. Geskikte vaardighede moet deur die ouers aangeleer en inge oefen word en wat in die daaglikse opvoedingsituasie aangewend kan word om sodoende die onderlinge verhoudings te verbeter. Die ouers moet ook onderrig word hoe om as geskikte rolmodelle vir hul kinders op te tree, veral ten aansien van die huweliks- en die gesinslewe.

2.9.7 'n Tekort aan konstruktiewe vryetydsbesteding en-aktiwiteite

2.9.7.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Die HAT (Odendaal *et al*, 1997:1248) definieer **vrye tydsbesteding** soos volg: "*Gebruikmaking van vrye tyd, ledige ure*". Botha (in Lötter *et al*, 1979:3-5-2) bied die volgende omskrywing van vrye tyd "... dat

daar twee vereistes aan aktiwiteite gestel moet word voordat dit as vrye tyd beskou kan word. Eerstens moet dit dié deel uit 24 uur wees waarin die mens nie met aktiwiteite wat noodsaaklik is om in sy daaglikse behoeftes te voorsien, of om te kan lewe, besig is nie. Tweedens moet die individu vry wees om die tyd te gebruik soos hy wil, sonder enige verpligtinge”.

Aansienlike probleme word volgens Faul (1989:22-23) ondervind met konstruktiewe vryetydsbesteding in Eersterust en die gehalte van die bestaande vryetydsbestedingsfasiliteite is nie altyd na wense nie. De Kock (1992:26) het ook bevind dat die aktiwiteite wat tydens vakansietye beoefen word meestal uit eie inisiatief voortvloei weens ‘n tekort aan gestruktureerde aktiwiteite. Pretorius (1992:90-91) verklaar dat ‘n tema wat herhaaldelik in die behoeftebepaling in Eersterust voorgekom het, is die behoefte aan ontspanningsfasiliteite vir die jongmense is. Gevolglik was dit dan die belangrikste sosiale behoefte en die behoefte wat die derde belangrikste gepresenteer het (‘n frekwensie van 30 teenoor parke en tennisfasiliteite wat onderskeidelik 10 en 9 was op die behoeftebepaling. Volgens die behoeftebepaling het die ouers ‘n aktiwiteit verlang wat die jeug se vrye tyd in beslag sal neem en die jeug het aangedui dat hulle fasiliteite benodig waar sosiale verkeer moontlik is. Die inwoners van Eersterust se response het laat blyk dat ‘n sentrum die ideale oplossing sou wees. Aktiwiteite soos dansklasse, speletjies vir die jeug, ‘n gimnasium, ysskaats, ‘n bioskoop en ‘n restaurant is gemeld. Faul (1989:22-23) is van mening dat die grootste areas waarin leemtes was in sportbeoefening, jeugorganisasies en jeugontspanning is. Uit die inwoners se reponse van Pretorius se navorsing te Eersterust (Pretorius, 1992:99) blyk dit dat die fasiliteite wat verlang word meer toegespits moet wees op ontspanning en vermaak en nie soseer op sportbeoefening nie.

2.9.7.2 Oorsake en gevolge van dié fenomeen

Die Gemeenskapleiers (in Faul, 1989:24) stel dit dat die **oorsaak** van ‘n gebrek aan voldoende fasiliteite vir sportbeoefening onder andere gesoek moet word in die land se politieke bedeling. Eersterust se sportliefhebbers kon nie van alle blanke fasiliteite naby die gemeenskap gebruik gemaak het nie. Openbare geriewe is egter sedert 1994 (met die totstandkoming van Suid-Afrika as ‘n demokratiese land) oopgestel vir alle bevolkingsgroepe. Sodoende is daar meer geriewe beskikbaar vir diegene wat aan sport wil deelneem.

Ten aansien van jeugorganisasies was die gemeenskapleiers van mening dat bestaande jeugorganisasies nie altyd die organisasie van die jeugbewegings suksesvol kan bestuur nie, weens ‘n tekort aan leierskapsonderrig. Sodoende het genoemde tot ‘n gebrek aan geesdrif by die jeug gelei om aktief by hierdie bewegings betrokke te raak. De Kock (1992:25) het tydens haar ondersoek van skoolgaande kinders se vryetydsbesteding tydens vakansietye waargeneem dat die respondente nie huisgebonde was nie, maar dat 43% van al die respondente in die strate gespeel het tydens vakansietye.

- **Gevolge van die gebrek aan konstruktiewe vryetydsbesteding en -aktiwiteite**

Volgens die Federasie (in Faul, 1989:24) lei 'n gebrek aan konstruktiewe vryetydsaktiwiteite om van moegheid en spanning ontslae te raak en om afwisseling te bied van die daaglikse roetine by volwassenes tot gesinsverbrokkeling en drank- en dwelmmisbruik. Onder die jeug lei hierdie probleem tot probleme van vandalisme, jeugbendes en drank- en dwelmmisbruik. Opsommend lei bogenoemde tendens dus tot 'n ondoeltreffende lewenstyl en gebrek aan effektiewe waarde-oriëntasies by die hele gemeenskap, waar drank en dwelms, in plaas van sport en ontspanning aangewend word om van daaglikse spanning ontslae te raak.

2.9.7.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Ter hantering van die probleem bepleit die Federasie (in Faul, 1989:25) toegankliker en beter sportfasiliteite in Eersterust, uitbreiding van bestaande jeugorganisasies, leierskapsonderrig, die daarstel van 'n Saterdagklub vir die jeug, die aanbied van talentkompetisies en die daarstel van kompetisies vir klubs waar minder skadelike elemente teenwoordig sal wees. Die gemeenskap behoort nuwe waarde-oriëntasies aangeleer te word ten einde die fasiliteite te benut om van stres ontslae te raak. Pypers (1994:51-52) wys daarop dat ontspanningsfasiliteite die gemeenskap positief sal beïnvloed, maar voordat hierdie fasiliteite konstruktief benut kan word, moet die gebruikers daarvan opgevoed word om dit reg te benut. Sy is van mening dat ontspanning- en rekreasie opvoeding aangebied behoort te word deur die skool, die kerk en ander organisasies wat belang het by die welvaart van die gemeenskap.

Die rol van die voorligtingsprogram kan veral wees ten aansien van die aanbied van 'n lewensvaardigheidsprogram aan die jeugdiges wat veral fokus op die sinvolle gebruik van vrye tyd. Voorligting behoort veral te fokus op doelwitte wat gestel word en die gebruik van tyd om die doelwitte te bereik, soos in die geval van doeltreffende gebruik van tyd tydens studies en die generering van 'n beter toekoms. Tydsbestuur behoort egter ook aangeleer te word met betrekking tot konstruktiewe vryetydsbesteding soos aan sport en stokperdjies, ten einde spanning te beheer en 'n gebalanseerde lewenstyl aan te kweek.

2.9.8 Drank-en dwelmmisbruik

2.9.8.1 Voorkoms van die fenomeen in 'n veranderende wêreld

Drank –en dwelmiddel misbruik is universele verskynsels wat pandemiese bedreiging vir samelewings wêreldwyd inhou, veral vir die jeug in Suid-Afrika en die Bruinjeug in die besonder. Tibbs & Parry (in Tibbs, Parry, Stretch & Bruce, 1994:2) maak dié uitspraak oor jeug en drankmisbruik in Suid-Afrika en die gebruikersafmetings wat dit aannem: *“Drinking is fast becoming one of the most serious problems*

amongst youth in South Africa, with a high number of alcohol-related deaths and injuries being reported in this group". Drankmisbruik is 'n probleem wat al 'n geruime tyd in die geleedere van die Bruinbevolking voorkom. Die Theron-verslag (1964:108) het reeds destyds die erns van alkohol as 'n maatskaplike probleem uitgewys en genoem dat alkoholisbruik een van die belangrikste faktore vir die ekonomiese, fisiese en morele agteruitgang van 'n aansienlike gedeelte van die Bruinbevolking was.

Vervolgens begripverklarings ten aansien van drank- en dwelmmiddels: **Drank** word soos volg omskryf in die HAT (Odendal *et al*, 1997:167) 1). "Alles wat 'n mens drink *Sterk drank* wat alkohol bevat 2). *Sterk drank*". Die term **alkohol** sal vervolgens verklaar word om verwarring tussen die terme uit die weg te ruim. Die HAT (Odendal *et al*, 1997:38) definieer dit soos volg: "*Bedwelmdende vloeistof deur gisting verkry, wat 'n bestanddeel van sterk drank is; ook, drank wat dit bevat*". **Dwelmmiddel** word soos volg omskryf deur Pretorius & Le Roux (1998:276): "*Dit is enige stof wat 'n psigiese of fisiese verandering by die mens te weeg bring, maar wat misbruik kan word deur selftoediening vir onwettige doeleindes en 'n bepaalde graad van bedwelming teweegbring*". **Dwelmmiddeelmisbruik** beteken volgens Pretorius & Le Roux (1998:276) dat die persoon dwelmmiddels op onwettige wyse bekom en dit aanhoudend en oormatig gebruik vir ander as wettige doeleindes.

Ten einde die omvang van drankmisbruik in 'n gemeenskap vas te stel is moeilik, aangesien dit moeilik is om 'n aanvaarbare norm daar te stel wat vir almal geld en wat kan onderskei tussen 'n drankgebruiker en 'n drankmisbruiker. Faul (1989:28) noem dat daar dikwels by individue 'n onwilligheid voorkom om die problematiese omvang van hul drankgebruik aan hulself en andere te erken. Volgens Schreuder (1994:2) is dit duidelik vanuit 'n maatskaplike perspektief uit die gevallelading van die 'Kinder- en Gesinsorgvereniging' en 'SANRA' in Eersterust, dat alkoholisbruik 'n wesenlike probleem in Eersterust is. Van der Merwe (1998) beaam Schreuder se stelling en meen dat die alkoholisbruik, maar veral die dwelmmiddelprobleem 'n groot toename toon, veral onder die jeugdige in Eersterust. Die RGN se studie (1979) oor die drinkpatroon en aanverwante aspekte in Eersterust (Van der Burgh, in Lötter *et al*, 1979:3-23-10) bevestig dié probleme en het met 83% van die mans en 91% van die vroue wat ondervra is (200 mans en 150 vroue) tot die gevolgtrekking gekom dat drankmisbruik 'n ernstige vraagstuk in Eersterust is. 'n Soortgelyke persentasie is dieselfde mening toegedaan met betrekking tot dwelmmisbruik in Eersterust; 81% van die mans, teenoor ongeveer 87% van die vroue. In die studie wat deur Lee Rocha-Silva (1981:7) gedoen is, aangaande die rol en funksie van alkohol in Eersterust, is bevind dat die meeste drankmisbruikers mans was. 'n Substantiewe proporsie het geen vaste verblyf gehad nie. Meer as die helfte was in hul veertigerjare en ouer en die oorgrote meerderheid alleenlopend. Die respondente het ook geen of weinig skoolopleiding gehad en selde indien ooit gewerk.

Sjebeens (of te wel 'sjebien') beteken volgens die HAT (Odendal *et al*, 1979:924) die volgende: "*Aanvanklik, smokkelkroeg; tans ook, kroeg waar veral swartmense gesellig verkeer*". Sjebeens speel volgens Lötter *et al* (1979:3-24-1, 3-24-34) 'n belangrike rol in Eersterust se drinkpatroon. Hierdie bymeekaarkom-plekke is so gewild aangesien dit talryk is, dit rekbare sake ure het en selfs in die middel

van die nag drank voorsien. Ander attraksies as drank en gesellige samesyn is musiek, dans, dagga, dobbel en vroue (soms prostitute). Etlike kinders in Eersterust word in sjebeens groot en nog soveel digby sjebeens. Kinders in sjebeens word opgelei in die non-konformistiese beroepe wat die onwettige drankhandel in stand hou, wat in Eersterust voorkom. Kinders in en digby sjebeens word gesosialiseer in 'n subkultuur waarin drankmisbruik en ander vorms van afwykende gedrag die norm is. Sjebeens kan prostitusie, misdaad, dwelmmisbruik, gesinsverbokkeling en kinderverwaarlosing bevorder.

Die genoemde drank- en dwelmmiddel-misbruikprobleme neem ongekend toe onder die jeug. Donald, Lazarus en Lolwana (1997:198) konstateer dat eksperimentering met tabak, alkohol en marijuana algemeen voorkom, veral onder adolessente. Volgens Faul (1989:28) het die gebruik van dwelms, waaronder veral gomsnuiwery en daggarakery in Eersterust in die afgelope jare aansienlik toegeneem. Die gebruik van dié verslawende middels kom onder al jonger kinders voor, aldus Hoberg (1993:164) *"Recent statistics have indicated that adolescents start experimenting with alcohol and other drugs at an increasingly younger ages. Between the ages of 10 to 18 years, one out of every four school-going adolescents experiments with drugs"*. Skoolhoofde en onderwysers in Eersterust spreek in 'n toenemende mate hul kommer uit oor die toename van hierdie probleme onder veral jong kinders.

2.9.8.2 Oorsake en gevolge van die fenomeen

Die redes vir die hoë alkohol- en dwelmmiddel-misbruik onder die jeug, is veral te wyte aan die volgende faktore volgens De Bruyn (1994:16-17), Donald, Lazarus en Lolwana (1997:198), Faul (1989:29), Hoberg (1993:159-162), Lee Rocha Silva (1981:2), Oosthuizen (1991:24-25) en Reilly, Leukeveld, Gao en Allen (in Gullotta, Adams & Montemayor, 1995:127-129): 'n Verband tussen alkohol- en dwelmmiddelverslawing kan getrek word en die negatiewe invloed en druk wat die portuurgroep uitoefen om 'in te wees' en op 'n meer 'volwasse' manier op te tree. Sodoende die reklame van alkoholverbruik as volwassenheidsnorm, gesofistikeerdheid en sosiale noodwendigheid onder die portuurgroep. 'n Lae selfkonsep en identiteitsonsekerheid predisponer alkohol- en dwelmmisbruik binne die portuurgroep (vergelyk paragraaf 2.9.3) maar, ook versteurde gesinsverhoudings soos ouers wat ontoereikende ouerlike rolmodelle ten opsigte van drankmisbruik is. Armoede lei tot spanning en huwelikskonflik en selfs tot fisieke en /of psigologiese mishandeling binne gesinsverband en die ontvlugting uit dié disharmoniese situasie kan ook drank- en dwelmmiddel-misbruik predisponer.

Ten aansien van Eersterust kan die drank- en dwelmmiddel-misbruikprobleme volgens die Federasie (in Faul, 1989:29) en Lee Rocha Silva (1981:2) aan die volgende oorsake toegeskryf word. Die onbevredigende gesinsverhoudings soos onenigheid in die huwelik en die maklike bekombaarheid en wettigheid van alkoholiese drank en dwelmmiddels; die algemene misbruik daarvan en die onkunde oor die gevolge van die misbruik. Die vrylike voorkoms van sjebeens dra ook grootliks by tot die probleem van drank- en dwelmmisbruik in Eersterust. In Eersterust is die tendens van vroeë skoolverlating en die gepaardgaande nie-konstruktiewe vryetydsbesteding, soos die ontoereikende gebruik van

ontspanningsfasiliteite, 'n teelaarde vir drank- en dwelmmisbruik (vergelyk paragraaf 2.9.7). Die permissiewe houding en die verdraagsaamheid van die Eersterustgemeenskap teen die gebruik van drank lewer 'n bydrae tot die misbruik van drank- en dwelmmiddels. 'n Swak selfbeeld en gevoelens van onbevoegdheid by meeste van die Eersterust-inwoners, 'n gebrek aan langtermyn doelwitte en 'n ondoeltreffende lewenstyl met die soeke na geluk in konkrete objekte soos geld en drank, is faktore wat die gebruik van dié genoemde middels verder aanhelp.

- **Die gevolge van drank- en dwelmmiddel misbruik:**

Die gevolge en implikasies van die gebruik van alkoholiese drank en dwelms, kan nie onderskat word nie. Volgens Faul (1989:30) en Van der Merwe (1998) lei die gebruik van dié bedwelgende middels onder andere tot huweliks- en gesinsverbrotting en werkloosheid en armoede. Die probleme eskaleer, aangesien dit die stabiliteit van die gemeenskap verlaag, indien die sekuriteit van die kinders in hulle huislike gesitueerdheid bedreig word in die geval van gesinsverbrotting. Die toereikende opvoedingsproses en gesonde sosialisering van die kinders ly ook daarop, wat op sy beurt weer kan aanleiding gee tot vroeë skoolverlating, buite-egtelikheid en 'n armoedekultuur as resultaat.

Swarts (1997:18-21) is van mening dat die verwantskap tussen dwelmmiddels, alkohol en misdaad 'n wesenlike probleem is. Die "Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing" se sentrum vir alkohol/dwelmmiddelverwante navorsing, het in opdrag vir die "Suid-Afrikaanse Nasionale Raad vir Alkohol en Dwelmmiddelafhanklikheid" 'n studie gedoen en die volgende is bevind:

- Dwelmmiddelgebruik en -betrokkenheid predisponer die eerste betrokkenheid met misdaad.
- Die gebruik van dagga is voorafgegaan deur die gebruik van alkohol, wat gelei het tot onwettige gebruik van dwelmmiddels en kriminele betrokkenheid.
- Die gebruik van dwelms onmiddellik voor en tydens die pleeg van misdaad.
- Eiendomsmissdaad word geassosieer deur persone wat in groepe dagga rook.
- Verkragting en huisinbraak word gepleeg onder die invloed van drank en word opgevolg deur drankmisbruik in openbare plekke. 'n Verwantskap kan gevolglik gesien word tussen die pleeg van misdaad onder die invloed van alkoholiese drank en dwelmmiddels.

Waarde-oriëntasies wat drank en dwelms as middels aanvaar om van spanning ontslae te raak, ontwikkel in die gemeenskap in Eersterust en gevolglik word oor die algemeen 'n lewenstyl gevestig wat al hoe ondoeltreffender word in die lig van bogenoemde feite wat deur die 'RGN' se ondersoek uitgewys is.

2.9.8.3 Aanspreek van die problematiek en die rol van die voorligtingsprogram

Volgens Faul (1989:30) is die gemeenskapsleiers dit eens dat dringende voorkoming van die drank- en dwelmmisbruikprobleem nodig is en dat kinders van jongs af bewus gemaak moet word van die gevare van drank- en dwelmmisbruik. Schreuder (1994:38a) huldig dieselfde mening dat groter gemeenskapsbewustheid van die probleme van alkoholiese drank- en dwelmmiddels gekweek kan word en stel die aanbieding van gemeenskapswerk projekte voor. As die gemeenskap 'n meer doeltreffende lewenstyl en effektiewe spanningshanteringsmeganismes aangeleer word, die jeug 'n toekomspektief gebied word en andersoortige waarde-oriëntasies aangeleer word, kan die probleem van drank- en dwelmmisbruik voorkom word. Schreuder (1994:38a) maak die voorstel dat klub "Bel Air" en klub "Devotion" betrek behoort te word by voorkomingsgerigte projekte om die verskaffing van alkoholiese drank en dwelmmiddels aan minderjariges te bekamp.

Die rol en funksie van die voorligtingsprogram ten aansien van die voorkoming en hantering van die misbruik van drank- en dwelmmiddels is van kardinale belang. Die gesamentlike rol wat die vennote kan speel, naamlik die skole, onderwysers, ouers, predikante, maatskaplike werkers en buite instansies soos die Universiteite, kan 'n verskil maak om dié genoemde probleme aan te spreek en die jeugdiges te help tot die verwesenliking van hul persoonsmoontlikhede en verwerklikingsgeleenthede tot moontlike selfaktualisering van hul menswees (vergelyk paragraaf 2.4). Alleenlik in spanverband kan die ernstige maatskaplike probleme aangespreek word wat die jeug se toekoms ondermyn. Die voorligtingsprogramkoördineerder kan leiding bied en deurentyd as fasiliteerder optree in die aanspreek van die belangrike maatskaplike probleme in spanverband. Lewensvaardigheidsprogramme kan in spanverband aangebied word om die gevaar van alkohol- en dwelmmisbruik uit te wys (ter voorkoming van die probleem). Diegene wat alreeds verslaafdes is en nie meer sinvolle lewens kan lei nie, behoort met die hulp van gespesialiseerde instansies soos die "Suid-Afrikaanse Nasionale Raad vir Alkoholisme" (Sanra) en die "Alkoholiste Anoniem" (AA) -programme begelei te word tot soberheid.

Die onderwysers en ouers, sowel die gemeenskapsleiers behoort opgelei te word in die uitwys van die gevare van die verslawende middels en die konsekwensies van die gebruik daarvan aan kinders en jeugdiges en ook aan die mede-ouers. Die gemeenskap self behoort 'n sensitiwiteit te ontwikkel vir maatskaplike probleme, wat dit veroorsaak en die gevolge daarvan vir die gemeenskap op die lange duur. Die gemeenskap kan gevolglik die jeugdiges van hulp wees om as die leiers van die toekoms, nie in maatskaplike probleme soos die afhanklikheid aan verslawende middels soos drank en dwelms vasgevang te raak nie. Die huislike gesitueerdheid moet vastigheid en geborgenheid bied sodat die jeugdiges hul vrye tyd konstruktief sal aanwend en nie die behoefte toon om by bende-aktiwiteite en drank- en dwelmmisbruik betrokke te raak nie, gevolglik situasies wat die jeugdige tot maatskaplike probleme kan predisponer nie. Gedurende hierdie opvoedingstaak kan die voorligtingsprogram van hulp wees in die aanbied van ouerbegeleidingsprogramme.

Van der Merwe (1998) en Schutte (1998) is van mening dat die religieuse 'n groot rol vertolk in Eersterust, maar dat die geloofslewe nie voldoende uitgeleef word nie. So word 'n groot uitdaging aan die kerk gebied om die gemeenskap van hulp te wees om 'n meer doeltreffende lewenstyl aan te kweek. Doktor Schutte noem dat indien Christelike normes en waardes opnuut uitgeleef kan word, sal die maatskaplike probleme mettertyd verminder.

2.10 SINTESE

In hierdie hoofstuk is onder andere 'n oorsig gebied oor die historiese en resente agtergrondkennis van die Bruinjeugdige. Die Bruinjeugdige as adolessent en puber is in die perspektief van sy sosio-ekonomiese- en sosio-politiese leefwêreld geplaas. 'n Bespreking van die fisiologiese- en psigologiese aspekte en die algemene en skolastiese behoeftes van die Bruinjeugdige is verder belig. Hierdie Bruinjeugdige bevind hulle in 'n snel veranderende lewensfase, maar lewe egter ook in 'n snel veranderende wêreld met die veranderde en steeds veranderende omstandighede in Suid-Afrika op bykans alle gebiede en terreine. Die samelewingstendense en maatskaplike probleme in Eersterust is belig, ten einde 'n skou te bied op die leefwêreld waarin die Eersterust-jeugdige hom bevind. Hierdie genoemde samelewingstendense is deel van die verwerklikingsgeleenthede, of die tekort daaraan van die jeugdige in Eersterust. Soos duidelik geblyk het uit die bespreking van die maatskaplike probleme en samelewingstendense te Eersterust het dit 'n ongunstige uitwerking op die jeugdige van Eersterust se toereikende volwassewording.

Die normale ontwikkeling van die adolessent en die Eersterust adolessent in die besonder, kan soos deurgaans bespreek is in hierdie hoofstuk, beïnvloed word deur die volgende faktore wat die jeugdige hetsy gunstig of ongunstig kan beïnvloed: Die ras waaraan die jeugdige behoort, die klimaat en die leefwêreld waarin die jeugdige volwasse word, die sosio-ekonomiese klas waaraan die jeugdige behoort en of die jeugdige 'n seun of dogter is, aangesien die dogters se toekoms byvoorbeeld dikwels deur ongewenste swangerskappe gekortwiek kan word en die seuns se lewens deur bende-aktiwiteit. Hierdie genoemde jeugdige is aangewese op voorligting en al die vennote wat daarby betrokke is, ten einde die Eersterust-jeugdige van hulp te wees om sy persoonsmoontlikhede in die verwerklikingsgeleenthede optimaal te verwesenlik. Voorligting kan 'n persoon verander en kan hom 'n gunstige en positiewe selfkonsep bied sodat hy bemagtig kan word om beheer oor sy lewe te neem. Gevolglik is hy nie uitgelewer aan sy omstandighede nie en veral nie aan ongunstige omstandighede nie. In Hoofstuk Drie sal gepoog word om 'n blik te werp op die geskiedenis van die Bruinjeugdige se onderwys- en voorligtinggesitueerdheid en ook die resente beskouing en stand daarvan.